

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Nanne Räsänen

OPAS SUKUPUOLESTA JA SEN MONINAISUUDESTA LINNUN-
LAHDEN PÄIVÄKODILLE

Opinnäytetyö
Marraskuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Marraskuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
(013) 260 600

Tekijä
Nanne Räsänen

Nimeke
Opas sukupuolesta ja sen moninaisuudesta Linnunlahden päiväkodille

Toimeksiantaja
Linnunlahden päiväkot

Tiivistelmä

Tämän opinnäytetyön aiheena on sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksena syntyi opas sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta Linnunlahden päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Toimeksiantaja näki tarpeen konkreettisen työvälineen kehittämiseen. Opas sisältää tietoa sukupuolesta, sukupuolen moninaisuudesta, sukupuolisensitiivisyydestä ja sukupuolineutraaliudesta sekä sukupuolesta varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyön toimeksiantajana oli Linnunlahden päiväkot.

Opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä ajankohtaista ja hyödyllistä tietoa liittyen sukupuoleen ja sen moninaisuuteen, ja koota kaikesta tästä tiedosta työväline, jonka avulla henkilökunta voi tutustua aiheeseen tiiviissä ja selkeässä muodossa. Oppaan kokoamisen jälkeen Linnunlahden päiväkodin henkilökunnalle tehtiin arviointikysely oppaan ensimmäisestä versiosta. Henkilökunnan vastausten perusteella aihe on tärkeä ja ajankohtainen, ja opas on selkeä ja toimiva työväline päiväkotiin. Oppaan sisältöön ei tehty enää muutoksia, koska vastauksista ei ilmennyt toteutettavissa olevia muutosideoita.

Työntekijöiden vastauksista nousi esiin tarve oppaalle, joka sisältäisi konkreettisia harjoituksia ja vinkkejä aiheeseen liittyen. Jatkossa myös lasten vanhemmille ja huoltajille voisi koota oman oppaan aiheeseen liittyen.

Kieli
suomi

Sivuja 38
Liitteet 4
Liitesivumäärä 15

Asiasanat
varhaiskasvatus, sukupuoli, sukupuolisensitiivisyys

THESIS
November 2016
Degree Programme in Social Services
Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
FINLAND
+358 13 260 600

Author
Nanne Räsänen

Title
A Guide Leaflet about Gender and Gender Diversity for Linnunlahti Day Care Center

Commissioned by
Linnunlahti Day Care Center

Abstract

The topic of this thesis is gender and gender diversity. The output of this functional thesis was a guide leaflet about gender and gender diversity for the personnel of the Linnunlahti day care center. The commissioner felt a need for a guide leaflet regarding the topic. The guide leaflet contains information about gender and gender diversity, gender sensitivity and gender neutrality as well as gender in early childhood education. The commissioner of this thesis was Linnunlahti day care center.

The purpose of the thesis was to gather current and useful information about gender and gender diversity and create a guide leaflet of all of this information. With the guide leaflet, the personnel can be acquainted with the topic in a compact and explicit form. After collecting the guide leaflet, an evaluation questionnaire was made to the personnel about it. Based on the answers, the topic of the guide leaflet was considered important and current. The guide leaflet is functional, explicit and suitable to be used in the day care center. No changes were made to the content of the guide leaflet because the answers did not contain any suitable ideas for changes.

From the answers came a need to develop a guide leaflet that would contain exercises and pointers about the topic. In the future, a guide leaflet about gender and gender diversity for parents and custodians of the children could also be developed.

Language
Finnish

Pages 38
Appendices 4
Pages of Appendices 15

Keywords

early childhood education, gender, gender sensitivity

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1	Johdanto	5
2	Sukupuoli ja sen moninaisuus	6
2.1	Sukupuoli ja sen muotoutuminen	6
2.2	Kokemus sukupuolesta, sukupuoli-identiteetti ja sukupuolinormit	7
2.3	Sukupuolen moninaisuus.....	8
3	Varhaiskasvatus ja sukupuoli.....	10
3.1	Sukupuoli varhaiskasvatuksen asiakirjoissa	10
3.2	Sukupuoli varhaiskasvatuksessa	11
3.3	Lapsen sukupuoli-identiteetin tukeminen varhaiskasvatuksessa	12
3.4	Sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys	13
4	Sukupuolen yhteiskunnallinen merkitys	14
4.1	Sukupuolten välinen tasa-arvo.....	14
4.2	Sukupuolten välisen tasa-arvon ongelmia	15
4.3	Sukupuolen moninaisuus ja tasa-arvo	16
5	Aikaisemmat opinnäytetyöt	16
6	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	18
7	Opinnäytetyön toteutus ja lähtökohdat	19
8	Opas sukupuolesta ja sen moninaisuudesta.....	22
9	Arviointilomake henkilökunnalle	24
9.1	Lomakkeen laatiminen	24
9.2	Aineiston hankinta	25
9.3	Aineiston käsittely	26
9.4	Keskeiset tulokset.....	27
10	Opinnäytetyön prosessin ja tuotoksen arviointi	28
11	Pohdinta.....	31
11.1	Pohdintaa oppaan käytöstä	31
11.2	Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys.....	32
11.3	Ammatillinen kasvu ja kehitys	34
11.4	Jatkotutkimusideoita	35
	Lähteet.....	37

Liitteet

Liite 1	Sukupuoli ja sen moninaisuus – opas varhaiskasvattajille
Liite 2	Arviointilomake
Liite 3	Toimeksiantosopimus
Liite 4	Tutkimuslupa

1 Johdanto

Opinnäytetyöni aihe on sukupuoli ja sen moninaisuus. Aihe on ajankohtainen, se on viime aikoina ollut paljon esillä mediassa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa. Jokaisella ihmisellä on kokemus omasta sukupuolestaan, ja sukupuolomme vaikuttaa merkittävästi jokapäiväiseen elämäämme. Varhaiskasvattajilla olisi hyvä olla tietoa aiheesta, sillä aikuisen näyttämä esimerkki ja rooli ovat tärkeitä sukupuoleen liittyvässä sekä sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa. Toimeksiantajani on Linnunlahden päiväkoti. Opinnäytetyöni on toiminnallinen. Tuotoksena on opas sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta, joka on suunnattu päiväkodin henkilökunnalle.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli koota opas sukupuolesta ja sen moninaisuudesta Linnunlahden päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä ajankohtaista ja hyödyllistä tietoa liittyen sukupuoleen ja sen moninaisuuteen, ja koota kaikesta tästä tiedosta työväline, jonka avulla henkilökunta voi tutustua aiheeseen tiiviissä ja selkeässä muodossa. Päiväkodin työntekijät arvioivat oppaan ensimmäistä versiota arviointilomakkeilla. Vastausten perusteella työntekijät kokivat aiheen ajankohtaisena sekä tärkeänä varhaiskasvatuksessa, ja oppaan toimivana ja selkeänä työvälineenä.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu sukupuolen, sen muotoutumisen ja moninaisuuden käsittelystä. Lisäksi aiheena ovat sukupuoli varhaiskasvatuksessa, sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius. Raportissa eritellään opinnäytetyön tekemisen eri vaiheet, kuten oppaan kokoaminen ja arviointikysely oppaasta. Pohdinnassa käsitellään luotettavuutta ja eettisyyttä sekä reflektoidaan ammatillista kasvua prosessin aikana, ja esitellään jatkotutkimusideoita aiheeseen liittyen.

2 Sukupuoli ja sen moninaisuus

2.1 Sukupuoli ja sen muotoutuminen

Sukupuoli on yksi ensimmäisistä sosiaalisista käsitteistä, jonka me lapsena opimme. Se opitaan yksitasoisena käsitteenä, jonka mukaan ihminen voi edustaa vaan toista sukupuolta. Sukupuolen kautta rakennetaan monia sosiaalisia käytäntöjä sekä olettamuksia. Ihmisten jakaminen kahteen luokkaan sukupuolen mukaan näkyikin voimakkaasti yhteiskunnassamme. (Nissinen 2011, 25.) Yksilönä eläminen sukupuolisena ihmisenä sekä toisten kohtaaminen on elämisen taitoa. Yhteiselämää varten tietoa sukupuolesta tarvitsevat myös ne kaikki, joille oma sukupuoli ei ole ongelmallinen asia. (Vilka 2010, 11.)

Yleisesti, etenkin länsimaissa, ihmiset jaetaan kahteen sukupuoliluokkaan: nainen tai mies, ja tyttö tai poika. Sukupuoli kuitenkin on hyvin monimuotoinen käsite, ja vain harva ihminen edustaa kokonaisuudessaan vain yhtä, tiettyä sukupuolta. Sukupuoli ei ole vain biologinen ominaisuus, sen lisäksi se on sosiaalinen, psyykinen, aistinen, ja myös juridinen kokemus. (Vilka 2010, 17.)

Sukupuolta voidaan määritellä monilla tavoilla. Ne eivät ole toisilleen vastakkaisia, vaan enemmänkin limittäisiä. Sukupuoli voidaan nähdä biologiselta kannalta, jolloin kyseessä on ihmisen ulkoiset ja sisäiset sukupuolielimet, hormonitasot ja kromosomimäärät. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.) Sukupuoli koetaan monesti etenkin biologisesta näkökulmasta. Biologinen sukupuoli voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: geneettinen, anatominen ja hormonaalinen sukupuoli. Geneettinen sukupuoli saa alkunsa sukusoluista, näitä ovat siittiöt ja munasolut. Lapsen geneettinen sukupuoli määritellään syntymähetkellä. (Vilka 2010, 17.) Anatomiseen sukupuoleen taas kuuluvat ulkoiset ja sisäiset sukupuolen rakenteelliset ominaisuudet. Sukupuoli on myös hormonaalinen, sillä hormonien määrän suhde kehossa vaikuttaa ihmisen biologisen sukupuolen määrittymiseen. (Vilka, 2010, 18.)

Sukupuoli on aina myös sosiaalinen. Sosiaalisella sukupuolella käsitetään sosiaalisia ja kulttuurisia määritelmiä, jotka yhteiskunnassa yleensä liitetään naiseksi ja miehenä olemiseen. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.) Sosiaalinen sukupuoli tarkoittaa sukupuolen persoonallisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja kokemuksellisia ominaisuuksia (Vilkkä 2010, 18). Naisen aseman paraneminen 1900-luvulla on esimerkki siitä, että sukupuoliroolit voivat muuttua historiallisella ja kulttuurisella tasolla (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016).

2.2 Kokemus sukupuolesta, sukupuoli-identiteetti ja sukupuolinormit

Ihmisen kokemus omasta sukupuolestaan voi vaihdella tai muuttua erilaisissa vaiheissa elämää. Koettu sukupuoli on henkilökohtainen kokemus siitä, kokeeko yksilö olevansa tyttö, poika, nainen, mies vai määrittelemätön sukupuoleltaan. Sukupuoli on laaja kokonaisuus ominaisuuksia, jotka mielletään naiselliseksi eli feminiiniseksi tai miehekkäiksi eli maskuliiniseksi. Jokainen ihminen on pätevin asiantuntija mitä tulee hänen omaan sukupuoleensa, ja muiden tulisi aina ymmärtää ja kunnioittaa jokaisen yksilöllistä kokemusta sukupuolestaan. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.) Lapsuuden aikana rakennetaan käsitystä omasta itsestä sukupuolisena toimijana. Lapsuusaikana myös opetellaan oman kulttuurin käsityksiä sukupuoleen liittyen. Lapsella voi olla sukupuolesta omia kokemuksia ja ajatuksia, jotka eivät vastaa aikuisen sukupuolikäsityksiä. (Huuska 2012, 225.)

Jokaisella on oma identiteetti. Identiteetti on väline, jonka avulla yksilö voi jäsentää yksityisen ja yhteisöllisen olemista ja kuulumista toisiinsa. Identiteetti voidaan nähdä erilaisuutena, minuutena, tietoisuutena sekä paikkana yhteisössä. (Mäkinen 2016, 97–98.) Sukupuoli voidaan määritellä koetun sukupuolen mukaisesti, silloin keskeistä on se, että millaisen sukupuoli-identiteetin yksilö on itselleen omaksunut. Sukupuoli-identiteettiä voivat ohjata ja määrittää esimerkiksi tiedostettu kokemus omasta sukupuolesta, tai syntymässä mukana tulleet biologiset ominaisuudet. (Vilkkä 2010, 25–26.) Lapsi alkaa itse tuntea ja tunnistaa oman sukupuolensa noin 1,5-3 vuoden ikäisenä. Samalla hän alkaa tunnistaa muut ihmiset sukupuoleltaan naisiksi tai miehiksi. (Huuska 2012, 225.)

Sukupuolinormit ovat ajatuksia siitä, millaiset toimintatavat ja ominaisuudet sukupuoliin liittyen ovat hyväksyttäviä tai tavallisena pidettyjä. Myös se, millainen itseilmaisu on toivottavaa eri sukupuolten edustajilta, on osa sukupuolinormista ajattelua. Sukupuolinormit tuntuvat täysin luonnollista, koska ne ovat itsestään selvänä pidettyjä olettamuksia. Sukupuolinormista on kyse esimerkiksi lauseen ”pojat eivät itke” kohdalla. Jos yksilö ei koe haluavansa tai voivansa saavuttaa näitä normeja, hän voi kokea ulkopuolelle jäämisen ja sitä kautta ahdistuksen tunteita. Vika ei ole yksilössä, vaan siinä, että sukupuolinormit ovat hyvin jäykkiä. Kaikilla olisi helpompi elää, jos normeja voitaisiin väljentää ja nähdä uusilla tavoilla. Jokainen arjen kohtaaminen on mahdollisuus muokata sukupuolinormeja. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.)

2.3 Sukupuolen moninaisuus

Sukupuoli jaetaan yleisesti kahteen vaihtoehtoon: mies-poika tai nainen-tyttö. On kuitenkin mahdollista nähdä sukupuoli eräänlaisena janana, jonka toisessa päässä on vahva maskuliinisuus ja toisessa vahva feminiinisyys. Jokaisella yksilöllä tulisi olla oikeus asettaa itsensä sopivaan asemaan tällä janalla, onpahan hänet määritelty syntymässä naiseksi tai mieheksi. Yksilöllä on myös oikeus vaihtaa paikkaansa tällä janalla niin itse halutessaan. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.) Sukupuolen moninaisuudesta pitäisi keskustella päiväkodissa niin aikuisten kuin lasten kesken. Sukupuoli on vain yksi ihmisen ominaisuus, ja jokaista lasta tulisi kohdella kokonaisuutena persoonana. Jos päiväkodissa avataan ja laajennetaan perinteistä sukupuolikäsitystä, tästä tulisi kertoa myös kaikille vanhemmille. (Huuska & Karvinen 2012, 44–45.)

Intersukupuolisella ihmisellä on todettu syntymän jälkeen vaihtelua anatomisen, geneettisen ja hormonaalisen sukupuolen välillä. Intersukupuolisuus ei välttämättä ole syntymähetkellä ilmeistä, vaan voi tulla esiin myöhemmin, esimerkiksi murrosiässä. (Vilkkä 2010, 26.) Intersukupuolisuus voi ilmetä monin tavoin, intersukupuolisella ihmisellä voi olla anatomisesti ajateltuna molempien sukupuolien sisäisiä ja ulkoisia piirteitä vartalossaan. Intersukupuolisuutta ei voi

esimerkiksi nähdä ihmisen kasvoista, siksi sosiaali- ja terveysalan ammattilainen ei monesti edes tiedä, että hän on tekemisissä intersukupuolisen henkilön kanssa. (Vilkkä 2010, 26.) Intersukupuolisuus ei välttämättä tule koskaan esille yksilön elämän aikana. Suomessa syntyy noin 10–20 intersukupuolista lasta vuodessa. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.)

Kun lapsi tai nuori kokee, että hänelle syntymässä määritelty sukupuoli tuntuu vääraltä ja epäsovivalta, puhutaan sukupuoliristiriidasta. Kokemus on usein voimakas, ja esimerkiksi oma keho voi aiheuttaa inhon tunteita. Sosiaaliset tilanteet, joissa tulee kohdatuksi toisin kuin itse kokee sukupuolensa, voivat olla haastavia. Transsukupuolisuus nähdään sukupuoliristiriidan äärimuotona. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.) Transsukupuolinen henkilö ei koe omakseen sitä sukupuolta, johon hänet on määritelty ja kasvatettu (Vilkkä 2010, 29). Yleensä transsukupuoliset ihmiset vertailevat koko elämänsä ajan omaa sukupuolen kokemustaan läheistensä kokemuksiin, sekä yhteiskunnan ja kulttuurin asettamiin käsityksiin ja suoranaisiin odotuksiin. Ympäristö ja siihen kuuluvat ihmiset voivat tehdä paljon sen hyväksi, että transsukupuoliset ihmiset perheineen selviävät arkielämästään eri tilanteissa. (Vilkkä 2010, 34.)

Transvestiitti on määritelmä henkilöstä, joka haluaa aika ajoin ottaa vastakkaisen sukupuolen roolin ja ilmaista tätä esimerkiksi pukeutumisen kautta. Mies tai nainen voi molemmat olla transvestiitteja, transvestiitti nainen ei kuitenkaan koe pysyvästi olevansa mies ja päinvastoin. Suurin osa transvestiiteista on heteromiehiä. Transvestisuus, kuten transsukupuolisuus, on ominaisuus, ja joillekin ihmisenä olemista kokonaisuutena, omana itsenään. (Vilkkä 2010, 41.) Monesti transvestiitti voi kokea häpeää, pelkoa sekä syyllisyyttä. Siksi on tärkeää saada tukea, esimerkiksi vertaisryhmän muodossa. (Vilkkä 2010, 42.)

3 Varhaiskasvatus ja sukupuoli

3.1 Sukupuoli varhaiskasvatuksen asiakirjoissa

Varhaiskasvatuslaissa (580/2015) säädetään lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen. 1. §:n mukaan lakia sovelletaan kunnan, kuntayhtymän tai muiden palvelujen tuottajien järjestämään varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai muuna varhaiskasvatuksena. Varhaiskasvatuksessa painottuu etenkin pedagogiikka. Se on kokonaisuus, johon sisältyvät lapsen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatus, opetus ja hoito. (Varhaiskasvatuslaki 2015.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on ennen kaikkea edistää jokaisen lapsen iän ja kehityksen mukaista hyvinvointia. Jokaisella lapsella tulisi olla yhdenvertainen mahdollisuus varhaiskasvatukseen. Jokaisen lapsen yksilöllinen tuen tarve tulisi tunnistaa, ja lapselle pitäisi järjestää tarkoituksenmukaista tukea. Varhaiskasvatuksen tulee edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa, ja lasta tulee opastaa toisten ihmisten kunnioittamiseen. (Varhaiskasvatuslaki 2015.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa vuodelta 2005 ei käsitellä millään tavalla tasa-arvokasvatusta. (Stakes 2005). Opetushallitus valmistelee ja laatii uusia varhaiskasvatussuunnitelman perusteita niin, että uudet varhaiskasvatussuunnitelmat tulevat valtakunnallisesti käyttöön elokuussa 2017. Pyrkimyksenä on, että varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat valmiit lokakuussa 2016. (Opetushallitus 2016a.) Uudessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteet -luonnoksessa sukupuolta ja tasa-arvokasvatusta käsitellään useaan otteeseen.

Luonnoksen arvoperustassa mainitaan, että jokainen lapsi on arvokas ja ainutlaatuinen - juuri sellaisena kuin hän on. Lapsella tulee olla oikeus rakentaa käsitystä itsestään ja identiteetistään omien lähtökohtiensa pohjalta. Varhaiskasvattajien tulee tukea lasten mahdollisuuksia tehdä valintoja ja kehittää taitojaan

ilman sukupuoleen perustuvia rajoituksia ja ennakko-odotuksia. (Opetushallitus 2016b, 12–13.)

Kasvatuksen tulee olla sukupuolisensitiivistä. Kasvattajan tulee rohkaista lapsia kehittämään kykyjään ilman sukupuolisia ennakko-odotuksia tai rajoituksia. Kasvattajan tulee tunnistaa lasten välisten kohtaamisten sukupuolistavia piirteitä, ja korjata niitä mahdollisimman hienotunteisesti. Kasvattajien tulee pohtia omia sukupuolta koskevia asenteita. Tärkeää on myös pohtia, miten nämä asenteet näkyvät toimintatavoissa ja puheissa. Lapsen itsetunnon ja identiteetin kehitystä tuetaan kannustavalla ja myönteisellä vuorovaikutuksella. (Opetushallitus 2016b, 22.) Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöjen tulee edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. Oppimisympäristöjä tulee kehittää niin, että on mahdollista rikkoa perinteisiä tyttöihin ja poikiin liitettäviä sukupuolisia stereotyyppioita. (Opetushallitus 2016b, 24.)

Sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja sen toteutumiseen on kiinnitetty huomiota myös perusopetuksessa, ja opetushallitus on laatinut oppaan aiheeseen liittyen. Tasa-arvolain täydennyksen jälkeen tasa-arvosuunnitelman laadinta on tullut jokaisen koulun ja oppilaitoksen velvollisuudeksi. Sukupuolittuneisuuden purkamisen on keskeisenä tavoitteena perusopetuksen tasa-arvotyössä. Tasa-arvotyön lähtökohdaksi tulee hyväksyä myös sukupuolen moninaisuus. (Jääskeläinen ym. 2015, 5–6.) Aihe on siis nousemassa sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen asiakirjoihin.

3.2 Sukupuoli varhaiskasvatuksessa

Sukupuoleen liittyvät käsitykset ja mielikuvat luodaan jo varhaislapsuudessa, esimerkiksi kotona ja päiväkodissa. Oletukset tytöistä ja pojista tietynlaisina toimijoina elävät arjen tilanteissa. Kun lapsia asetetaan erilaisiin järjestyksiin, on sukupuoli yksi selkeä luokittelun peruste. Kullekin kulttuurille ominaiset stereotyyppiset ajattelumallit sukupuolesta alkavat ilmentyä lapsen syntymästä asti, ja jatkuvat monesti läpi eliniän. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 15.)

Sukupuolittuneet tavat toimia opitaan lapsesta asti havainnoimalla muiden toimintaa sekä ympäröivää yhteiskuntaa. Vuorovaikutussuhteissa meidät ihmiset määrittellään sukupuolen mukaan usein jo syntymästä lähtien ja turvaudutaan tietynlaisiin luokitteluihin. Näitä luokitteluja voivat olla esimerkiksi äänekkäät ja vilkkaat pojat, sekä rauhalliset ja kiltit tytöt. Sukupuoleen liittyy usein kategorisointia ja vastakkainasettelua, jolloin sukupuolista puhutaan yleistämällä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 16–17.)

Lasten elämään liittyy paljon asioita, jotka määräytyvät sukupuolen mukaan. Tällöin moninaisuus ja eroavaisuudet eivät näy selkeästi jokapäiväisessä elämässä. Monesti lapset rikkovat aikuisten asettamia, sukupuolistavia käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä 2016, 279.) Lelut, leikit ja vaatteet ovat sukupuoleettomia. Usein länsimaisessa kulttuurissa kuitenkin on tarve luokitella asioita kahtiajakoisesti. (Ylitapio-Mäntylä 2016, 281.)

Varhaiskasvattajat miettivät keinoja, joiden avulla tuetaan poikia ja tyttöjä hyväksymään toisensa. Aihe liittyy paitsi tasa-arvoisuuteen, myös erilaisuuden hyväksymiseen ja toisten kunnioittamiseen. Kenties haastavinta kasvattajalle voi olla, jos lasten mielestä joku tyttö käyttäytyy poikamaisesti, ja päinvastoin. Kasvattajat yrittävät korostaa, että lapset voivat leikkiä samoja leikkejä ja tehdä samoja asioita sukupuolesta riippumatta. Vaikka ajatellaan, ettei ole tarvetta erotella tyttöjen ja poikien leikkejä, sukupuoliset stereotyyppit elävät voimakkaina. (Vienola 2016, 168–169.)

3.3 Lapsen sukupuoli-identiteetin tukeminen varhaiskasvatuksessa

Monesti ympäristöstä tuleva lähes huomaamaton ja usein tiedostamaton ohjaaminen on sukupuoleen kasvattamista. Tyttömäisyyden ja poikamaisuuden rakentuminen lähtee siitä, että tytöille ja pojille annetaan erilaiset mallit ja tavat toimia sekä liikkua. Kasvattajien tulisikin huomioida ja pohtia, että millaisia sukupuolisia malleja ja sukupuolittuneita käsityksiä he esimerkillään ja puheillaan näyttävät lapsille. Tärkeää on myös pohtia, että osaako kasvattajana hyväksyä erilaisuutta. Kasvattajan tulisi sisäistää, että jokainen lapsi on erilainen, ja sa-

moin jokaisen kokemus sukupuolesta on erilainen. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 16–17.)

Päiväkodissa työskentelevien kasvattajien olisi hyvä pohtia omaa toimintaansa, kun he kohtaavat tyttöjä ja poikia. Voidaan esimerkiksi pohtia, että millaisen tilan kasvattaja osaa antaa eri sukupuolien toiminnalle, ja ohjaavatko stereotyyppiset, sukupuoliset oletukset toimintaa. Sukupuolesta sosiaalisena käsitteenä on puhuttu 1970-luvulta saakka. Biologinen sukupuoli kuitenkin määrittelee yhä monia käytäntöjä kasvatuksessa. (Ylitapio-Mäntylä 2016, 277.)

Nykyään lapsen sukupuoli, usein jo odotusaikana tiedetty, ohjaa aikuista toiminnassaan lasta koskevista päätöksistä jo ennen lapsen syntymää. Sukupuoli ja siihen liittyvät oletukset muodostavat monella tapaa kehystä lapsen jokapäiväiseen elämään. Mitä nuorempi lapsi on, sitä vahvempi asema aikuisella on asian suhteen. Voidaan ajatella, että aikuiset säätelevät ihmissuhteiden tapoja, jotka mahdollistavat lapsen oman, erillisen persoonan sekä sukupuoli-identiteetin toteutumisen. (Alasuutari 2016, 122.) Varhaiskasvattajilla on näyttämänsä esimerkin kautta valtava vaikutus siihen, miten lapsille kehittyy ja muodostuu ajatuksia sukupuolesta ja sukupuolen merkityksestä. Vaikka se on monesti tahatonta, kasvattaja voi käytöksellään tukea epätasa-arvoisia sukupuolisia stereotyyppioita. (Aina & Cameron 2011, 13.) Varhaiskasvatus voi tuottaa vahvoja rajauksia tyttöjen ja poikien toiminnan moninaisuudelle, ja heidän identiteettinsä muodostumiselle. Tämä on mahdollista niin kauan, kun sukupuolten välistä jakoa ja erilaisuutta pidetään ”luonnollisena”. (Alasuutari 2016, 141.)

3.4 Sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys

Käsite sukupuolineutraali tarkoittaa varhaiskasvatuksessa sitä, että sukupuoli pyritään jättämään huomiotta. Sukupuolineutraalius ei välttämättä itsessään takaa tasa-arvoa kasvatuksessa. Sen kautta sukupuolittuneet ajatusmallit ja käytänteet voivat jäädä huomaamatta. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 25–26.) Sukupuolineutraalius johtaa helposti ryhmän tasapäistämiseen, vaikka sillä tavoitellaankin tasa-arvoa. Ajatellaan, että samojen vaihtoehtojen tarjoaminen jokaisel-

le tuo tasa-arvoa, ja samalla jätetään huomiotta sukupuolen eri merkitykset. Tällöin jää piiloon toiminnan rakenteisiin vaikuttavat käsitykset, jotka liittyvät sukupuolirooleihin. Käsitteestä sukupuolineutraalius voi tulla mieleen sukupuolen ilmaisun neutraaliksi tekeminen, tai mielikuva sukupuolettomuudesta. Sukupuolineutraalina kasvatuksena voidaan nähdä esimerkiksi se, että lasten leikkiympäristöstä poistetaan kaikki lelut ja muut leikkivälineet, joita pidetään sukupuolistereotyypisinä. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.)

Sensitiivisyys on herkkyyttä nähdä ja hahmottaa asioita monelta eri kannalta. Sukupuolisensitiivisyys taas on kykyä nähdä sukupuoli pelkän biologisen sukupuolen lisäksi myös sosiaalisena ja kulttuurisena sukupuolena. Se on myös taito nähdä omia sekä toisten kasvattajien sukupuolittuneita ajatusmalleja ja tapoja toimia. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 25–26.)

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa sukupuoleen liitettyjen oletusten ja ennakkoluulojen tunnistamista. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää, että sukupuoli voi olla muuttuva asia. Hän ymmärtää myös, miten stereotyyppiset sukupuolikäsitykset voivat vaikuttaa niin yksilö- kuin yhteisötasolla. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja on sisäistänyt, että lapsi on aina enemmän kuin hänen määritelty sukupuolensa. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja kyseenalaistaa yleistyksiä, kuten ”kaikki tytöt pitävät prinsessa-leikeistä” tai ”kaikki pojat pitävät autoleikeistä”. Sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta voidaan myös käyttää termiä tasa-arvokasvatus. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus 2016.)

4 Sukupuolen yhteiskunnallinen merkitys

4.1 Sukupuolten välinen tasa-arvo

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta eli tasa-arvolaki (609/1986) tuli voimaan 1.1.1987. Lakiin on sittemmin tehty useita muutoksia. Viimeksi lakia uudistettiin vuonna 2015, uuden yhdenvertaisuuslain säätämisen yhteydessä.

Tasa-arvolain tarkoituksena on estää sukupuolen takia tapahtuvaa syrjintää. Sen tarkoituksena on myös parantaa miesten ja naisten välistä tasa-arvoa. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 1986.)

Tasa-arvon toteutuminen tukee lasten kehitystä. Mitä tasa-arvoisempi suhde sukupuolilla ja eri yhteiskuntaryhmillä on keskenään, sitä paremmin lapset kehittyvät. Tässä yhteydessä tasa-arvolla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että onko eri sukupuolien edustajilla samanlaiset mahdollisuudet koulutukseen, työelämään ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. (Kalland 2008, 194.)

Tasa-arvoon liittyvissä keskusteluissa nousee usein esiin vastakkainasettelua, aivan kuin naisten tasavertaiset oikeudet ja mahdollisuudet riistäisivät jotain miehiltä. Tällaisessa tilanteessa unohtuu usein se, että tasa-arvoperspektiivi hyödyttää molempia sukupuolia. Ei ole kysymys sukupuolten välisestä kamppailusta, vaan siitä, mikä on parasta koko yhteiskunnalle. (Kalland 2008, 194–195.)

4.2 Sukupuolten välisen tasa-arvon ongelmia

Lainsäädännön tasolla naiset ja miehet ovat tasa-arvoisia Suomessa. Useilla yhteiskunnan alueilla, kuten politiikassa, koulutuksessa, työelämässä ja perhe-elämässä kuitenkin on sukupuoleen liittyviä tekijöitä, joiden ansiosta naisten ja miesten välillä on eriarvoisuutta. Näkyvimpiä sukupuolten tasa-arvoon liittyviä ongelmia Suomessa ovat palkkaerot, naisiin kohdistuva väkivalta, prostituutio sekä siihen usein liittyvä ihmiskauppa. Armeija on pakollinen vain miehille, ja se nähdään monesti epäkohtana sukupuolisen tasa-arvon kannalta. Myös kaikille samanlaisten mahdollisuuksien tarjoaminen sukupuolesta riippumatta on edelleen haaste. (Edu.fi 2015.)

Tasa-arvoon ja sen toteutumiseen siis liittyy edelleen ongelmia. Esimerkiksi lapsiperheissä, joissa vanhempina ovat äiti ja isä, miesten ja naisten palkkaerot määrittävät usein sen, kumpi vanhemmista voi jäädä kotiin hoitamaan lapsia. Kotiin jäävä vanhempi on matalammin palkattu osapuoli, joka on yleensä nai-

nen. Vallitsevat palkka-erot vaikuttavat tilanteeseen merkittävästi, ja todellinen tasa-arvo näkyikin palkoissa. (Kalland 2008, 196.)

4.3 Sukupuolen moninaisuus ja tasa-arvo

Tasa-arvolaisissa kielletään syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella. Kaikki eivät ole sukupuoleltaan naisia tai miehiä, vaan sukupuoleltaan ja sen ilmaisultaan moninaisia. Sukupuolivähemmistöihin lasketaan kuuluviksi transihmiset sekä intersukupuoliset yksilöt. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat sekoitetaan yhä usein seksuaalivähemmistöihin, vaikka kyse on kahdesta eri asiasta. (Tasa-arvovaltuutettu 2016.) Monet sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ihmiset pyrkivät salaamaan omaa erilaisuuden kokemustaan, koska he kokevat suurta ristiriitaa oman kokemuksensa ja maailman käsityksen ja odotusten välillä. Moni voi siksi kokea olevansa sukupuolellisesti erilainen ja ei-toivottu. (Vilka 2010, 30.)

Yhdenvertaisuuslaissa on kielletty syrjintä seksuaalisen suuntautumisen perusteella. 1.1.2015 voimaan tullessa, uudistetussa tasa-arvolaisissa on kielletty myös syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella. Myös viranomaiset ja työnantajat on velvoitettu toimimaan syrjintää ehkäisevästi uudessa laissa. Uudet säännökset ovat tasa-arvolaisissa erityisesti siksi, että voidaan täsmentää ja laajentaa sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten syrjintäsuojaa. Nämä säännökset kuitenkin koskevat sukupuolivähemmistöihin kuuluvien lisäksi kaikkia. Jokaisella on oma kokemuksensa sukupuolesta ja oma tapansa ilmaista sukupuoltaan, ja se on osa sukupuolen moninaisuutta. (Tasa-arvovaltuutettu 2016.)

5 Aikaisemmat opinnäytetyöt

Aikaisempia opinnäytetöitä sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyen ei löydy montaa. Useimmiten aiheena on sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetöitä, joissa käsitellään sukupuolen käsitettä ja merkitystä sukupuolisensitiivisyyden sijaan, ei juuri löydy. Päiväkodin henkilökunnalle suunnattua opasta sukupuolesta ja sen moninaisuudesta ei ole vielä tehty.

Marika Äijälä (2005) on tehnyt kasvatustieteen pro gradu -tutkielman otsikolla ”Tietoisesti ja tiedostamatta. Miten luokanopettaja näkee vaikuttavansa lasten sukupuolirooleihin”. Tutkimuksen aiheena on luokanopettajien näkemys sukupuolirooleista, ja siinä tarkastellaan opettajien ajatuksia ja tietoisuutta siitä, miten he itse kokevat sukupuoliroolit. Tutkimuksessa käsitellään myös sitä, että miten opettajat näkevät vaikuttavansa lasten sukupuolirooleihin. Tutkimusmenetelmänä käytettiin teemahaastatteluita. Haastateltavana oli viisi, vasta työelämässä aloittanutta luokanopettajaa. Tutkimustulosten mukaan luokanopettajat tiedostavat, että he vaikuttavat työssään lasten sukupuolirooleihin. Luokanopettajat tiedostavat, että heillä on vaikutusta lasten sukupuolirooleihin henkilökohtaisen taustansa kautta. He kuitenkin pitivät koko yhteiskuntaa ja esimerkiksi lasten kotia suurempana vaikuttajana kuin yksittäistä opettajaa. Haastateltavien näkemyksenä oli, että lapset oppivat sukupuolirooleja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Luokanopettajat kuitenkin kokevat olevansa tärkeänä mallina lapsille sukupuolirooleihin liittyen. (Äijälä 2005.)

Siiri Summasen (2015) opinnäytetyön aiheena on sukupuolisensitiivisyys Kouvolan varhaiskasvatustieteiden tutkimuskeskuksessa. Opinnäytetyössä tutkitaan Kouvolan varhaiskasvatustieteiden kasvattajien tekemää työtä, näkökulmana on sukupuolisensitiivisyys. Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa ja havainnoida kasvattajien tietämystä ja toimintaa. Tutkimus on laadullinen. Summanen käytti aineistonkeruumenetelmänä tarkkailevaa havainnointia ja puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimustuloksena on, että Summasen tutkimukseen osallistuneet kasvattajat ovat melko lailla sukupuolisensitiivisiä työssään. Kaikki haastateltavat esimerkiksi suhtautuvat myönteisesti sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen. Monesti lasten leikit ovat sukupuoleettomia, mutta välillä pukeutumistilanteissa ei toimittu niin sukupuolisensitiivisesti kuin mahdollista. Samoin haastateltavat myöntävät välillä esimerkiksi ajattelevansa poikien olevan riehakkaampia kuin tyttöjen, ja ohjaavansa toimintaa sen perusteella. Jokainen haastatelluista koki, että omassa työssä onkin vielä kehittämistä sukupuolisensitiivisyyden saralla.

Heidän mielestään lisäkoulutus aiheesta olisi tarpeen. Myös oman toiminnan reflektointi voisi haastateltavien mielestä lisätä sukupuolisensitiivisyyttä kasvatuksessa. (Summanen 2015.)

6 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli koota opas sukupuolesta ja sen moninaisuudesta toimeksiantajan eli Linnunlahden päiväkodin henkilökunnan käyttöön. Opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä ajankohtaista ja hyödyllistä tietoa liittyen sukupuoleen ja sen moninaisuuteen, ja koota kaikesta tästä tiedosta opas. Tavoitteena oli luoda työväline, jonka avulla henkilökunta voi tutustua aiheeseen tiiviissä ja selkeässä muodossa (liite 1).

Opinnäytetyössä käsitellään ja tuodaan esiin sukupuolta ja sen moninaisuutta, varhaiskasvatuksen näkökulmasta – ovathan oppaan kohderyhmänä päiväkodin työntekijät. Sukupuoli on käsitteenä todella monipuolinen, ja siksi on tärkeää käsitellä sukupuolen moninaisuutta. Aihe on tärkeä ja ajankohtainen, sitä on käsitelty paljon yhteiskunnallisessa keskustelussa viime aikoina. Sukupuoli vaikuttaa ihmisen jokapäiväiseen elämään, kuten siihen, millaisia mahdollisuuksia hänelle on tarjolla. Sukupuoli on hyvin monitasoinen asia. Kuitenkin tieto siitä on edelleen vajavaista. (Nissinen 2011, 14.) Sukupuoli on omalla tavallaan merkittävä asia jokaiselle. Siksi olisikin tärkeää, että ihmisillä olisi tästä aiheesta tietoa mahdollisten ennakkoluulojen ja olettamusten sijasta. Jokainen meistä on omanlaisensa persoona, ja sukupuoli on jollain lailla osa jokaisen persoonaa.

Toimeksiantajana toimissa päiväkodissa aihe koettiin myös ajankohtaiseksi ja merkittäväksi. Päiväkodin johtaja näki tarpeen työvälineelle, jossa käsitellään sukupuolta ja sen moninaisuutta. Työvälineen eli oppaan tuli olla helppolukuisen ja selkeä, ja näin ollen toivottavasti saada ihmiset tutustumaan aiheeseen. Oppaan tulee myös olla helposti saatavilla päiväkodilla. Henkilökunnan lisäksi vanhempia voi myös tiedottaa oppaasta, jota saa lainata päiväkodista. Oppaan

lainaaminen ja sen lukeminen voisi oletettavasti tuntua helpommalta vaihtoehdolta, kuin esimerkiksi moneen aiheeseen liittyvään teokseen perehtyminen.

Opas ei sisällä esimerkiksi käytännön harjoituksia tai vinkkejä aiheeseen liittyen, vaan siihen on koottu keskeisiä asioita ja termejä aiheeseen liittyen. Toivotavasti jokainen oppaan lukenut pohtisi jollain tasolla omaa suhtautumistaan ja ajatusmallejaan sukupuoliasioihin liittyen. Oppaan lukeminen ja sen kautta lisääntynyt tieto aiheesta voisi mahdollisesti motivoida kasvattajia tarkkailemaan arjen toimintaansa, näyttämäänsä esimerkkiä ja tapaansa puhua sukupuoleen liittyvistä asioista. Jokaisen tulisi tulla hyväksytyksi ja ymmärretyksi omana itsenään, jo lapsesta saakka. Siksi tämä aihepiiri on todella tärkeä myös varhaiskasvatuksen näkökulmasta ajatellen.

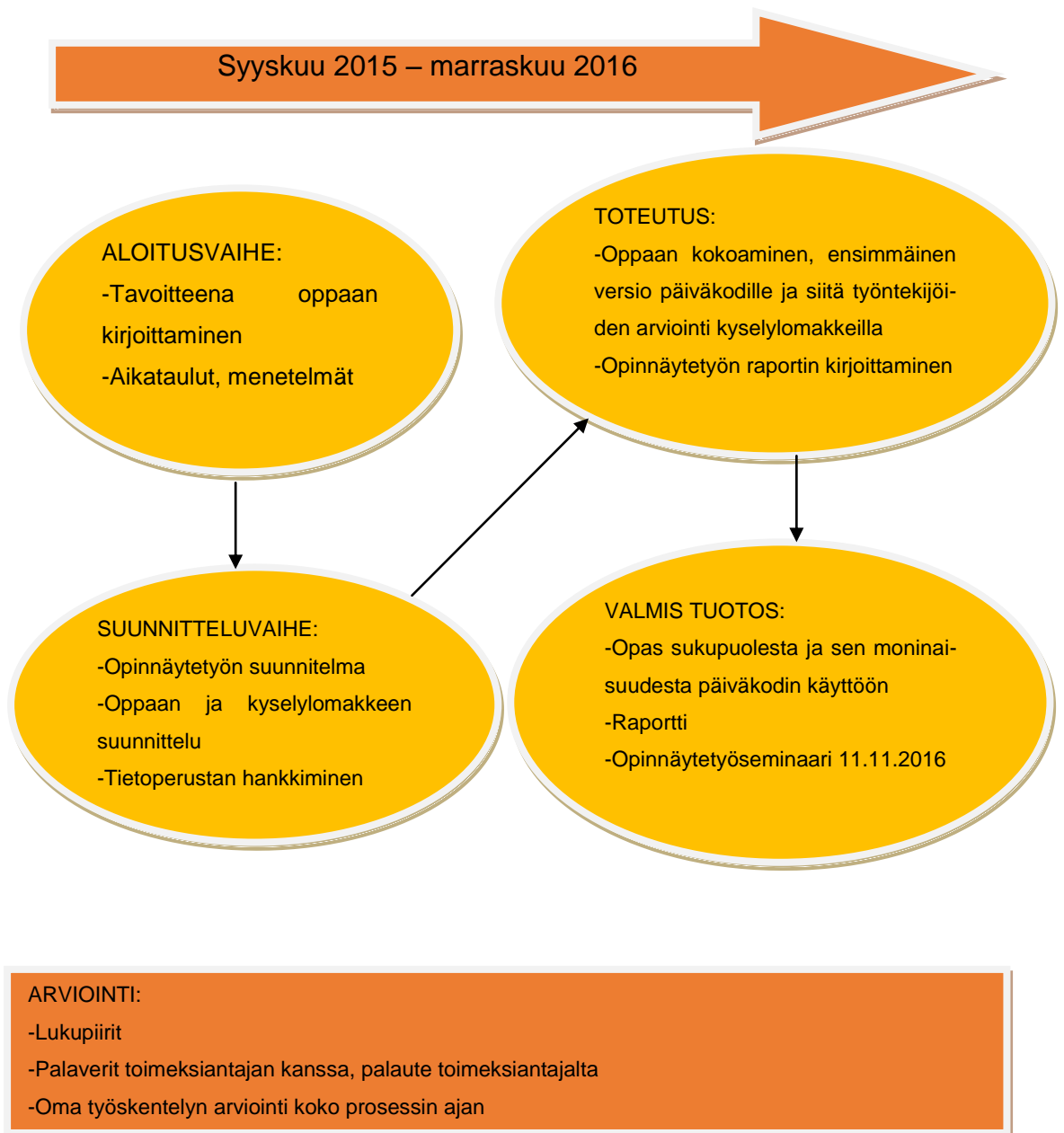
7 Opinnäytetyön toteutus ja lähtökohdat

Opinnäytetyöni on toiminnallinen opinnäytetyö. Opinnäytetyössä yhdistyvät raportointi sekä käytännön työskentely. Opinnäytetyö eteni soveltaen Kari Salosen (2013, 20) kehittämistoiminnan konstruktivistista mallia (kuvio 1). Kokonaisuudessaan opinnäytetyöprosessi alkoi syksyllä 2015, ja opinnäytetyö valmistui lokakuussa 2016.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä työprosessi muotoillaan kirjalliseen muotoon opinnäytetyöraportiksi. Opinnäytetyön raportti voidaan nähdä ammatillisen kasvun välineenä, ja se kertoo lukijalle tekijän ammatillisesta osaamisesta. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu raportin lisäksi jonkinlainen tuotos. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65.)

Oppaan kohderyhmänä ovat varhaiskasvattajat, jotka työskentelevät Linnunlahden päiväkodissa. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuote tehdään aina käyttöön jollekin yksilölle tai ryhmälle, ja siksi kohderyhmän pohtiminen ja rajaaminen on tärkeää. Tuotteen sisältö määrittyy sillä perusteella, mille kohderyhmälle se on suunnattu. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 38–40.)

Pohdimme aihetta opinnäytetyölle yhdessä toimeksiantajan kanssa. Sukupuoli tuntui aiheena mielenkiintoiselta ja ajankohtaiselta molempien mielestä. Olen kuullut harjoittelijana päiväkodeissa monenlaisia kommentteja liittyen sukupuoli-rooleihin ja sukupuoleen liittyviin odotuksiin. Monelle työntekijälle aiheen käsitteleminen tuntui olevan hankalaa. Siitä heräsi ajatus, että varhaiskasvattajille voisi olla tarvetta aiheeseen liittyvälle tiedolle. Tiedon pitäisi myös olla sellaisessa muodossa, että sitä on helppo lukea ja hyödyntää päiväkodin arjessa.

Kuvio 1. Kehittämistoiminnan konstruktivistinen malli (mukaillen Salonen 2013, 20)

Aluksi yritimme määritellä ja rajata aihetta toimeksiantajan kanssa. Seksuaalisuus liittyy omalla tavallaan samaan aihepiiriin ja oli alun perin myös opinnäytetyön ja oppaan aiheena. Opinnäytetyön ja oppaan sisältö olisi kuitenkin kasvanut liian suureksi, joten aiheeksi päätettiin lopulta rajata sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus. Sukupuolesta ei löytynyt juuri ollenkaan aiempia opinnäytetöitä, kun taas esimerkiksi sukupuolisensitiivisyydestä löytyi useita. Siksikin tuntui oikealta ratkaisulta keskittyä aiheena sukupuoleen. Opinnäytetyön tekeminen alkoi hyvin, ja yhteistyö toimeksiantajan kanssa oli sujuvaa.

Päätimme jo alussa toimeksiantajan kanssa, että kohderyhmäksi rajautuvat vain Linnunlahden päiväkodin työntekijät. Toimeksiantajan toiveena oli toiminnallinen opinnäytetyö tutkimuksellisen sijaan, ja itsekin olin kiinnostunut ajatuksesta. Tuotokseksi määräytyi opas, sillä toimeksiantaja toivoi, että työntekijöillä olisi arjessa käytössään työväline, jossa olisi aiheeseen liittyvää tietoa tiiviissä muodossa. Opas, josta löytyvät aihepiirin keskeisimmät asiat ja käsitteet, sopii hyvin päiväkodin kiireiseen arkeen henkilökunnalle luettavaksi.

Aikataulusyistä suunnittelin ja kokosin ensin opasta kevään ja kesän aikana. Oppaan ensimmäisestä versiosta pyydettiin työntekijöiltä arviointia arviointilomakkeella (liite 2), ja näin oppaaseen oli vielä mahdollista tehdä pieniä muutoksia. Kyselyn toteutus ja aineiston käsittely sekä oppaan viimeistely tapahtuivat syyskuussa ja lokakuussa.

Lokakuussa viimeistelin myös tietoperustaa ja opinnäytetyön raporttia kokonaisuudessaan. Päiväkoti sai valmiin oppaan käyttöönsä lokakuun loppupuolella. Päiväkodilla on yksi tulostettu versio oppaasta, ja se löytyy heiltä myös sähköisessä muodossa.

Oman työskentelyn arviointia tapahtui prosessin jokaisessa vaiheessa. Arviointi tapahtui pohtimalla, ja välillä kirjaamalla ylös ajatuksia ja työskentelyn arviointia. Sain toimeksiantajalta palautetta suullisesti keskusteluiden ja palavereiden ai-

kana. Ohjaavat opettajat ja muut opiskelijat arvioivat työskentelyä ja tuotosta lukupiireissä.

8 Opas sukupuolesta ja sen moninaisuudesta

Päädyin kokoamaan oppaan sukupuolesta ja sen moninaisuudesta osana opin-
näytetyötäni toimeksiantajan toiveiden pohjalta. Opas on suunnattu kaikille päi-
väkodin varhaiskasvattajille. Opasta voisi hyödyntää myös muissa kaupungin
päiväkodeissa. Opas on koottu varhaiskasvatuksen työntekijöitä varten, ja sisäl-
tö on sen mukaista. Toimeksiantajan toiveena kuitenkin oli, että oppaasta voisi
myös kertoa lasten vanhemmille. Opasta voisikin suositella luettavaksi myös
esimerkiksi lasten vanhemmille ja muille läheisille. Paremmiin tähän tarkoituk-
seen kuitenkin sopisi vanhemmille ja huoltajille suunnattu opas.

Oppaan suunnittelu alkoi yhdessä toimeksiantajana toimivan päiväkodin johta-
jan kanssa. Oppaasta haluttiin luoda kattava, mutta tiivis tietopaketti. Sisältö
haluttiin pitää rajattuna teorian tietoon. Tärkeää oli, ettei aihe tai sisältö lähtisi laa-
jenemaan liikaa. Oppaan tuli olla työväline varhaiskasvattajille, ja sen tuli olla
selkeä eikä liian pitkä. Päiväkodin johtajan toiveet oppaaseen liittyen olivat sel-
keät. Oppaan tulisi olla mahdollisimman tiivis, mutta kattava. Sen tulisi olla
helppolukuinen. Oppaan tulisi myös sisältää jonkinlaista kuvitusta.

Pystyin käyttämään suurta osaa oppinäytetyön tietoperustasta oppaaseen. Py-
rin valitsemaan oppaaseen tietoa ajankohtaisista, luotettavista ja monipuolisista
lähteistä. Oppaaseen on koottu omien alaotsikoiden alle tietoa sukupuolesta, ja
siihen liittyvistä ilmiöistä. Opas sisältää tietoa sukupuolesta, sukupuolen muo-
toutumisesta ja sen moninaisuudesta. Oppaassa käsitellään yksilön kokemusta
sukupuolesta, sekä sukupuolisensitiivisyyttä ja sukupuolineutraaliutta. Oppaas-
sa on myös oma osionsa sukupuolesta varhaiskasvatuksessa. Oppaassa on
tummennettuna lauseita, joissa on kunkin kappaleen keskeisiä asioita ja terme-
jä. Kappaleiden välissä on kuvia.

Oppaan lopussa on lista teoksista, joista löytyy lisää tietoa aiheesta. Osa teoksista olen myös käyttänyt opinnäytetyötä tehdessäni. Jos joku oppaan lukija kiinnostuu aiheesta, hän voi perehtyä siihen laajemmin näiden teosten kautta. Olen itse tutustunut hyvin jokaiseen teokseen listalla, ja koen, että ne liittyvät olennaisesti aiheeseen ja sisältävät pätevää tietoa siitä. Lähdekritiikki on tärkeässä asemassa, kun kootaan opasta tai vastaavaa tietopakettia. Tekijän on pohdittava, mistä oppaan tiedot on hankittu, ja miten voi varmistaa tiedon luotettavuuden. Kaikki kerätty tieto ei välttämättä ole enää täysin ajankohtaista, ja uusi tieto saattaa kumota aiemmin käytetyn tiedon. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 53.)

Oppaan ulkoasu vaati myös suunnittelua. Pohdimme ensin toimeksiantajan kanssa jonkinlaista lehtistä tai vihkosta. Sen toteuttaminen olisi kuitenkin ollut hankalaa sivujen asetusten ja tulostamisen kannalta. Niin päädyimme A4-kokoiseen vihkoseen. Päiväkodilla on myös sähköinen versio oppaasta, ja heidän on tarvittaessa helppoa tulostaa lisää kappaleita oppaasta. Oppaassa on yhteensä 12 sivua. Tähän sivumäärään sisältyvät kansilehti, sisällysluettelo, teoria-osio, kirjalista ja lähteet. Oppaan kuvitus tehtiin Word 2016 -ohjelman avulla, ohjelman kautta löytyi oppaaseen sopivaa kuvitusta. Käyttämäni kuvat ovat julkaisuluvallisia.

Oppaan sisältöön ei tehty muutoksia työntekijöiden arvioinnin perusteella. Kyseilyn vastauksissa ei tullut ilmi kehittämideoita tai muutostarpeita, joita olisi voitu toteuttaa oppaan sisällön rajauksen huomioon ottaen. Oppaan ensimmäisessä versiossa oli muutamia kirjoitusvirheitä sekä virheitä kuvien asettelussa, jotka korjasin. Oppaan muoto pysyi samanlaisena.

9 Arviointilomake henkilökunnalle

9.1 Lomakkeen laatiminen

Kun kyseessä on tutkittava kohdejoukko josta halutaan tietoa, puhutaan perusjoukosta (Heikkilä 2008, 34). Lomakkeen laatimisen alussa oli määriteltävä perusjoukko. Tässä tapauksessa perusjoukkona ovat Linnunlahden päiväkodin varhaiskasvattajat, koska heiltä pyydettiin oppaasta arviointia ja valmis, lopullinen opas on suunnattu heidän käyttöönsä. Lomakkeen tulee olla selkeä, ja houkutella vastaamaan siihen. Alkuun tulisi sijoittaa helppoja kysymyksiä. Niiden avulla voi saada herätettyä vastaajan mielenkiinnon koko lomaketta, ja siihen vastaamista kohtaan. (Heikkilä 2008, 48).

Lomake tulisi aina testata ennen varsinaisen kyselyn toteuttamista (Heikkilä 2008, 61). Pyysin lomakkeesta palautetta muilta opiskelijoilta ja opettajilta lukiopirissä. Sen lisäksi pyysin päiväkodin johtajaa testaamaan lomakkeen. Heidän palautteensa perusteella tein vielä viimeisiä muutoksia lomakkeeseen, kuten kysymysten sisältöön ja niiden aseteluun.

Tutkimuslomakkeeseen sisältyy yleensä myös saatekirje. Kirjeen voi myös korvata saatesanoilla ennen kysymyksiä (Heikkilä 2008, 61). Lomakkeessa olevilla saatesanoilla kerroin oppaan ja lomakkeen aiheesta sekä siitä, miten vastaaminen tapahtuu ja miksi se on tärkeää. Saatekirjeen tai saatesanojen tehtävänä onkin motivoida vastaajaa täyttämään lomake, ja antaa hänelle tietoa tutkimuksesta (Heikkilä 2008, 61).

Arviointilomakkeessa on ensin neljä kysymystä, ja niiden jälkeen vapaa sana eli kohta, johon työntekijät saavat jättää vapaasti palautetta oppaasta. Lomake on strukturoitu haastattelulomake, jossa kaikilta haastateltavilta kysytään samassa muodossa ja järjestyksessä avoimia kysymyksiä (Vilka & Airaksinen 2003, 63–64). Lomakkeen neljä ensimmäistä kysymystä olivat strukturoidun ja avoimen kysymyksen välimaastossa, sillä ne sisälsivät valmiin vastausvaihtoehdon ja

avoimen kysymyksen. Viimeinen eli viides kysymys oli avoin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 194.). Avoimet kysymykset antavat vastaajalle mahdollisuuden ilmaista itseään omin sanoin (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 196). Koska oppaasta pyydettiin arviointia, oli tärkeää, että työntekijät saivat omin sanoin kertoa muutosehdotuksiaan ja mielipiteitään oppaasta. Vastaajilta ei kysytty heidän nimeään, ikäänsä, sukupuoltaan tai koulutustaustaansa. Kyselyn tekijänä koin, että niillä asioilla ei olisi ollut merkitystä kyselyn tuloksiin nähden. Kyselyyn vastaaminen oli vapaaehtoista.

9.2 Aineiston hankinta

Kohderyhmää eli tässä tapauksessa päiväkodin työntekijöitä voidaan hyödyntää myös tuotteen eli oppaan arvioinnissa (Vilka & Airaksinen 2003, 40). Esiteltyäni oppaan pyysinkin Linnunlahden päiväkodin työntekijöiltä, jos osa heistä voisi oppaan luettuaan kertoa arviotaan siitä. Näin sain tietää, miten oppaan kohderyhmä kokee oppaan onnistuneen, ja heidän arvioinnillaan oli suuri merkitys. Oli tärkeää saada kuulla heidän arviointiaan ja ajatuksiaan oppaasta, ennen kuin opas leviää luettavaksi kaikille työntekijöille. Oppaaseen oli vielä mahdollista tehdä pieniä muutoksia työntekijöiltä saadun arvioinnin perusteella.

Päätin osallistaa oppaan kohderyhmää vasta työskentelyn loppuvaiheessa toimeksiantajan toiveen pohjalta. Heidän päiväkodissaan oli keväällä muita opiskelijoita tekemässä opinnäytetyötä sekä harjoitteluja ja erilaisia projekteja, joissa osallistetaan työntekijöitä jollain lailla. Näin ollen heille oli ajankohtana sopivampi, että minä osallistin työntekijöitä vasta syksyllä. Työntekijöillä oli myös silloin luultavasti enemmän aikaa keskittyä oppaan lukemiseen ja arvioimiseen.

Pyysin työntekijöiltä arviointia oppaasta kyselyllä. Se oli selkeä ja nopea tapa pyytää heiltä arviointia, kyselyyn pystyi vastaamaan työpäivän aikana ja se oli lyhyt ja tiivis. Toiminnallisissa opinnäytetöissä tutkimuksellinen selvitys voi kuulua idean toteutukseen, kuten esimerkiksi oppaan toteutukseen. Toiminnallisissa opinnäytetöissä pyritään turvaamaan kerätyn tiedon laatu käyttämällä valmiita tutkimuksen käytäntöjä niin sanotusti perustasolla. Tämä tarkoittaa esimer-

kiksi sitä, että aineisto kerätään jonkinlaisella lomakkeella, tai henkilöhaastattelulla. (Vilka & Airaksinen 2003, 56–57.)

Hain tutkimuslupaa Linnunlahden päiväkodin johtajalta (liite 4). Tutkimusluvan saatuani esittelin oppaan ja arviointilomakkeen henkilökunnan kokouksessa. Jätin kaksi opasta henkilökunnan kahvihuoneeseen, samoin arviointilomakkeita ja palautuslaatikon lomakkeille. Palautuslaatikon vieressä oli kyltti, jossa muistutettiin kyselyyn vastaamisesta, ja vastausten palauttamisen ajankohdasta. Vastausaikaa oli 9 työpäivää, jonka jälkeen hain oppaat ja lomakkeet takaisin. Kyselyyn tuli yhteensä seitsemän vastausta.

9.3 Aineiston käsittely

Asiallisesti täytettyjä lomakkeita palautui seitsemän kappaletta. Käsittelin ja analysoin aineiston heti lomakkeiden palautumisen jälkeen. Kirjoitin lomakkeet puhtaaksi.

En nähnyt tarvetta esimerkiksi vastausten taulukoinnille, koska lomakkeessa oli avoimia kysymyksiä, ja palautuneiden lomakkeiden määrä ei ollut kovin suuri. Toiminnallisessa opinnäytetyössä saatua aineistoa ei aina ole tarpeen analysoida yhtä tarkasti kuin tutkimuksellisen opinnäytetyön aineistoa (Vilka & Airaksinen 2003, 57–58).

Laadullisella menetelmällä kerättyä aineistoa ei ole välttämätöntä analysoida toiminnallista opinnäytetyötä tehtäessä, vaan sitä voidaan käyttää myös lähteenä. (Vilka & Airaksinen 2003, 63–64.) Tässä opinnäytetyössä vastaukset oli tarpeen käsitellä ja analysoida huolellisesti. Näin saatiin tietää vastaajien mielipiteitä oppaasta, ja mahdollisia kehittämissideoita. Puhuttaessa uskottavuudesta luotettavuuden kriteerinä, tutkijan tulee tarkistaa ja varmistaa, että vastaavatko hänen tulkintansa tutkittavien käsityksiä (Eskola & Suoranta 1999, 212–213).

9.4 Keskeiset tulokset

Kyselyn keskeiset tulokset perustuvat seitsemään palautuneeseen ja käsiteltyyn lomakkeeseen. Käytän lomakkeista poimittuja suoria lainauksia havainnollistaakseni lomakkeiden perusteella saatua tietoa. Käsittelemistäni lomakkeista kävi ilmi, että työntekijöiden mielestä aihe on tärkeä ja ajankohtainen. Heidän mielestään opas on selkeä ja hyvä työväline.

Jokaisen seitsemän vastaajan mielestä oppaan ulkomuoto houkuttelee tutustumaan siihen paremmin. Opas on vastaajien mielestä ulkoasultaan selkeä ja värikäs, ja pituudeltaan sopiva. Kuusi vastaajista mainitsi kuvien olevan toimivia tämän kaltaisessa oppaassa. Vastaajien mielestä teksti on sopivan kokoista, ja otsikointi selkeää. Myös tummennukset selkeyttävät lukukokemusta.

Kivat kuvat, selkeä, sopivan mittainen.

Kuusi vastaajista koki oppaan sisällöltään hyödylliseksi varhaiskasvatuksen ammattilaisena, yksi vastaus oli ”En osaa sanoa”. Useamman vastaajan mielestä oppaan sisältö antaa ajattelemisen aihetta. Vastaajien mielestä opas herättää ajatuksia omasta tavasta toimia lasten kanssa heidän sukupuolensa mukaan työssään. Jako vain tyttöihin ja poikiin koettiin vanhanaikaiseksi. Vastaajat korostivat myös sukupuolineutraaliuden ja sukupuolisensitiivisyyden eroja, tytöt saavat myös olla tyttöjä ja pojat poikia. Eräs vastaajista on havainnut sukupuolineutraaliutta. Vastaajien mielestä opas sisältää paljon informaatiota, ja aukaisee hyvin asiaan liittyviä termejä.

Näihin asioihin on tärkeää kiinnittää huomiota. Erittäin tärkeä aihe, ei aikaisemmin ole vastaavaa opasta.

Vastaajista kuusi vastasi kokevansa aiheen tärkeäksi varhaiskasvatuksen näkökulmasta, yhdessä lomakkeessa tähän kysymykseen ei ollut vastausta. Vastausten perusteella varhaiskasvatuksella koetaan olevan suuri merkitys tällä osa-alueella. Vastaajien mielestä olisi tärkeää päästä pois lokeroinnista, ja sukupuolen mukaan jaotelluista leikeistä ja tavoista toimia. Aihe koettiin ajankoh-

taisena, viime aikoina mediassa on käsitelty paljon ihmisten erilaisuutta. Vastauksissa mainittiin myös kasvatuskumppanuus ja se, että olisi tärkeää ottaa vanhempien mielipiteet ja toiveet huomioon myös sukupuoleen liittyvissä asioissa.

Ja toivottavasti kukaan ei enää lajittele esim. leikkejä, värejä yms. tyttöjen ja poikien ”tekemisiin”.

Yhden vastaajan mielestä oppaasta jäi puuttumaan jotain olennaista, vastauksessa mainitaan siitä puuttuvan pohdintaa ja konkretiaa. Vastauksesta ei käynyt ilmi, että millaista pohdintaa oppaaseen kaivataan, ja kenen kirjoittamana. Oppaassa ei ole vinkkejä, harjoituksia tai mitään muuta konkreettista, sillä jo teko-vaiheessa opas rajautui sisältämään vain teoriatietoa. Muuten sisältö olisi laajentunut liikaa. Kerroin tästä rajauksesta myös, kun esittelin henkilökunnalle oppaan. Vastauksen perusteella tarvetta olisi siis myös oppaalle, jossa olisi konkreettista sisältöä, kuten aiheeseen liittyviä harjoituksia ja vinkkejä.

Viisi vastaajaa oli vastannut vapaa sana- osioon. Vastaajat kuvasivat opasta hyväksi, tiiviiksi ja selkeäksi tietopaketiksi. Vastaajien mielestä aihe kestää hyvin raameissa, eikä leviä sivuaiheisiin. Intersukupuolisuuden käsitteleminen oppaassa oli hyvä asia.

Aihe erittäin mielenkiintoinen ja laaja-alainenkin, tekee mieli tutustua lähdeaineistoon.

10 Opinnäytetyön prosessin ja tuotoksen arviointi

Opinnäytetyöprosessini alkoi syksyllä 2015. Tällöin löysin toimeksiantajan, tosin opinnäytetyön aiheen päättämiseen ja rajaamiseen kului paljon aikaa. Tämä johtui lähinnä siitä, että mielenkiintoisia aiheita ja työn toteuttamistapoja nousi esiin sekä toimeksiantajan että omasta puolestani. Opinnäytetyön aktiivinen tekeminen ei alkanut vielä tässä vaiheessa, vaan se oli taustalla muiden opintojen edetessä. Vuonna 2016 helmikuun ja maaliskuun aikana aihe alkoi muotou-

tua, ja rajautui lopulliseen muotoonsa. Tällöin myös opinnäytetyön toteuttamistavaksi valikoitui toiminnallinen opinnäytetyö, ja tuotokseksi opas sukupuolesta ja sen moninaisuudesta. Aihe tuntui tärkeältä ja mielenkiintoiselta, ja motivoi aloittamaan työskentelyä opinnäytetyön parissa tiiviimmin. Opinnäytetyösuunnitelman tekeminen alkoi maaliskuussa, ja valmis suunnitelma hyväksyttiin toukuussa. Tämän jälkeen kirjoitettiin toimeksiantosopimus toimeksiantajan kanssa (liite 3).

Kesän jälkeen tiivistä työskentelyä opinnäytetyön parissa oli elokuun lopusta lokakuun loppupuolelle saakka. Oppaan ensimmäinen versio ja arviointilomakkeet valmistuivat syyskuun loppupuolella, jolloin myös vein ne päiväkodille. Ennen sitä hain tutkimuslupaa Linnunlahden päiväkodin johtajalta. Sain täytetyt lomakkeet takaisin lokakuun alkupuolella, ja kävin heti läpi kyselyn tulokset. Viimeistelin oppaan, ja kirjoitin raportin loppuun. Aikataulu oli tiivis, mutta kokemus oli antoisa. Oli hienoa saada keskittyä työn tekemiseen kokonaisvaltaisesti tietyn ajanjakson ajan. Prosessi tuli päätökseensä lokakuun lopussa, jolloin palautin opinnäytetyöni sekä valmiin oppaan päiväkodille. Opinnäytetyön seminaariin osallistuin marraskuussa.

Yksin työskenteleminen opinnäytetyön prosessin ajan oli todella opettavaista. Välillä oli vaikeaa työskennellä ilman vertaistukea, sekä työparin kannustusta ja mielipiteitä. Ei voinut jakaa vastuuta toisen kanssa, tai tehdä päätöksiä yhdessä. Yksin työskentelemisessä oli kuitenkin paljon etuja. Sain työskennellä täysin oman aikatauluni mukaan. Aikataulujen muutokset eivät haitanneet, koska sain muokattua aikataulut itselleni sopivaksi. Tämä ei olisi välttämättä onnistunut työparin kanssa. Koko prosessin aikana minun täytyi luottaa oman itseeni, ja kykyyni tehdä oikeanlaisia päätöksiä. Itselläni oli täysi vastuu työn tekemisestä ja etenemisestä, mikä oli välillä pelottavaa mutta myös todella antoisaa. Sain työskennellä omalla tavallani ja omassa aikataulussani. Koen tämän kokemuksen myös valmistaneen minua työelämään monin tavoin, oli hienoa työskennellä yhdessä toimeksiantajan kanssa ja luoda tuotos työelämän tarpeita ajatellen. Toimeksiantajani oli suurena tukena ja apuna koko prosessin ajan.

Koen opinnäytetyöprosessin onnistuneen kokonaisuudessaan hyvin. Opinnäytetyön tavoitteena oli kerätä ajankohtaista ja hyödyllistä tietoa liittyen sukupuoleen ja sen moninaisuuteen, ja koota kaikesta tästä tiedosta opas. Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda työväline, jonka avulla henkilökunta voi tutustua aiheeseen tiiviissä ja selkeässä muodossa. Nämä tavoitteet toteutuivat, ja sain siihen vahvistusta myös henkilökunnan vastauksista arviointikyselyyn. Saavutin työskentelyn alussa asettamani omat tavoitteet sekä raportin että tuotoksen suhteen. Aikatauluni muuttuivat alkuperäisestä suunnitelmastani prosessin edetessä, mutta pysyin kuitenkin myös aikataulullisesti tavoitteessani saada opinnäytetyö valmiiksi lokakuun aikana.

Olen tyytyväinen siihen, millainen tuotoksesta eli oppaasta tuli. Siitä tuli sisällöltään ja ulkoasultaan suunnitelmien mukainen. Oppaan kokoaminen oli mielenkiintoista, ja välillä haastavaakin. Koen kuitenkin löytäneeni hyviä teorialähteitä, ja sain oppaaseen koottua keskeisiä asioita aiheeseen liittyen. Toimeksiantajapäiväkodin johtaja on tyytyväinen oppaaseen, kävimme yhdessä läpi opasta ja hän antoi siitä palautetta keskustelemalla. Hän piti etenkin kuvien käytöstä, selkeästä otsikoinnista ja tummennetuista lauseista, jotka selkeyttävät lukukokemusta. Hänen mielestään opas on tarpeeksi lyhyt ja tiivis, mutta sisältää kattavasti tietoa aiheesta.

Oli myös tärkeää kuulla oppaasta arviointia työntekijöiltä. Heidän vastauksiinsa kävi ilmi se, että opas on hyödyllinen työväline. Se on selkeä, ja houkutteleva ulkoasultaan. Aihe koettiin tärkeäksi ja ajankohtaiseksi, ja opas antoi työntekijöille ajattelemisen aihetta. Opas tuntui onnistuneelta, koska työntekijät kokivat sen toimivaksi työvälineeksi, eivätkä nähneet tarvetta tehdä siihen muutoksia. Usein onkin tärkeää kerätä jonkinlainen palaute myös työn kohderyhmältä. Palautteessa on hyvä pyytää kommentteja esimerkiksi oppaan toimivuudesta ja luettavuudesta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 157.)

Arviointilomake oli lyhyt ja tiivis. Tarkoituksena olikin, että siihen on nopea vastata. Useampi työntekijä sanoikin oppaan ja arviointilomakkeen esitellessäni, että lomake näyttää mukavan lyhyeltä ja helpolta täyttää. Vaikka tutkimuksen aihe on tärkein seikka joka vaikuttaa kyselyyn vastaamiseen, myös kysymysten

suunnittelulla ja lomakkeen laadinnalla on merkitystä (Hirsjärvi, Remes & Saja-vaara 1997, 193). Olen myös tyytyväinen saamieni vastausten määrään, niistä nousi esiin erilaisia huomioita ja ajatuksia. Koen, että osasin kysyä oikeita ja keskeisiä kysymyksiä oppaaseen liittyen. Vastauksista sain vahvistusta sille, että oppaan aihe on tärkeä varhaiskasvatuksen näkökulmasta, ja työntekijät kokivat oppaan toimivana työvälineenä. Tosin pohdin, että olisiko avoimien kysymysten sijaan kannattanut käyttää muunlaista kysymystyyppiä, ja olisinko ehkä saanut näin enemmän vastauksia. Avoimet kysymykset kuitenkin tuntuivat oikealta vaihtoehdolta tässä tapauksessa, koska halusin kuulla työntekijöiltä arviointia oppaasta omin sanoin.

11 Pohdinta

11.1 Pohdintaa oppaan käytöstä

Sukupuoli ja sen moninaisuus tuntui tarpeelliselta ja tärkeältä aiheelta varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Lapsen identiteetin ja sen kehittymisen tukeminen varhaiskasvatuksessa on haasteellista. Kasvattajan tulee tukea lasten vuorovaikutusta ja identiteettityötä niin, että he tulevat nähdyksi kokonaisina. (Mäkinen 2016, 109). Myös sukupuoli-identiteetti on tärkeä osa identiteettiä kokonaisuudessaan. Opas ja siitä saatu tieto voi auttaa varhaiskasvattajia lapsen sukupuoli-identiteetin ja kasvun tukemisessa, sekä sukupuolisensitiivisessä työskentelyssä. Onkin tärkeää, että varhaiskasvattajalla on työvälineitä avuksi tällaisten tilanteiden käsittelemiseen.

Voidaan pohtia, että millaisia sukupuolistavia kasvatuskäytäntöjä varhaiskasvatuksen käytännön työssä ilmenee. Olisi myös tärkeää pohtia, että miten näitä käytäntöjä voitaisiin muuttaa niin, että kasvatusta olisi sukupuolisensitiivisempää. (Ylitapio-Mäntylä 2016, 278.) Sukupuoli, sukupuolten välinen tasa-arvo sekä sukupuolisensitiivinen kasvatusta ovat koko ajan enemmän näkyvillä olevia teemoja myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvattajalla on näissä asioissa suuri rooli, ja hän toimii lapsille tärkeänä esimerkkinä sukupuoleen ja sukupuolirooleihin.

hin liittyen. Siksi on tärkeää, että varhaiskasvattajalla itsellään on ajanmukaista tietoa aiheesta. Jokaisen varhaiskasvattajan olisi myös hyvä pohtia omia ajatusmallejaan ja arvomaailmaansa sukupuoleen ja sen moninaisuuteen liittyen.

Oppaasta voi oppia paljon uutta, ja se voi auttaa ymmärtämään asioita uudesta näkökulmasta. Monesti ajatellaan, että ihmisen sukupuoli on joko nainen tai mies, mutta asia on paljon laajempi ja monimutkaisempi. Oppaassa on tarkoitus avata asioita niin, että ne olisivat selkeitä ja helposti ymmärrettäviä. Oppaan lisäksi aiheesta voi löytää halutessaan lisätietoa myös kirjallistasta löytyvistä teoksista.

Opas on selkeä ja tiivis. Se on tärkeää usein hektisessä päiväkotityössä. Oppaaseen voi perehtyä ensin pintapuolisemmin vilkaisemalla esimerkiksi otsikoita ja kuvia. Oppaassa on myös tummennettuja lauseita, joissa on keskeisiä asioita kustakin kappaleesta. Ne voi lukea ensin, ja perehtyä sitten laajemmin oppaan sisältöön. Arviointikyselyn vastauksissa työntekijät nostivatkin esille selkeän otsikoinnin, tummennukset ja kuvat. Ne selkeyttävät lukukokemusta. Toimeksiantaja oli tyytyväinen oppaaseen, ja myös itse koen oppaan käteväksi ja tiiviiksi tietopakettiä kenelle tahansa varhaiskasvatuksen ammattilaiselle.

11.2 Opinnäytetyön luotettavuus ja eettisyys

Keskeisintä tässä opinnäytetyössä oli uuden ja hyödyllisen tiedon tuominen varhaiskasvattajien käyttöön arjen työhön. Opasta sukupuolesta ja sen moninaisuudesta varhaiskasvattajille ei ole tehty aiemmin. Opinnäytetyön lähtökohdaksi oli oma kiinnostukseni aiheeseen, ja koin aiheen tärkeäksi varhaiskasvatuksen näkökulmasta ajatellen.

Olen reflektoinut työskentelyäni itsenäisesti koko prosessin ajan. Olen kirjannut ylös ajatuksia, kysymyksiä ja oppimiskokemuksia. Tämä oli tärkeää, koska minulla ei ollut työparia, kenen kanssa olisin voinut käydä yhdessä läpi opinnäytetyöhön liittyviä asioita. Tärkeässä roolissa olivat myös keskustelut toimeksianta-

jan kanssa sekä keskustelut lukupiirissä opettajien ja muiden opiskelijoiden kanssa.

Opinnäytetyöni luotettavuutta lisää se, että käyn raportissani läpi opinnäytetyöprosessin vaihe vaiheelta. Kerron selkeästi, mitä olen tehnyt missäkin vaiheessa, ja millaisia menetelmiä olen käyttänyt. Perustelen teorian tiedolla tekemiäni valintoja. Pyrin käyttämään mahdollisimman ajanmukaisia ja luotettavia lähteitä, kuten asiantuntijoiden kirjoittamia teoksia sekä valtion virastojen ja erilaisten hankkeiden nettisivuja.

Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on, että tutkija myöntää olevansa tutkimuksensa keskeinen työväline. Näin ollen hänen toimintansa määrittää tutkimuksen luotettavuutta, ja luotettavuuden arviointi koskee koko prosessia. (Eskola & Suoranta 1999, 211.) Laadullisen tutkimuksen menetelmiä käyttävänä tekijänä minun täytyi toimia luotettavasti koko prosessin ajan. Kun tein kyselyitä oppaasta, kysyin osallistujilta suostumuksen ensin. Kysyin myös kaikilta osallistuvilta työntekijöiltä kirjallisesti suostumuksen siihen, että saan käyttää heiltä saamaani aineistoa sekä raportissani että oppaassa. Minun täytyi kertoa heille ymmärrettävästi aiheestani sekä siitä, mihin käytän kyselyiden tuloksia.

Eettiseltä kannalta pohdin eniten oppaan kokoamista sekä arviointikyselyn laatimista ja tulosten käsittelyä. Minua mietitytti, että miten saan oppaaseen valittua keskeisimmät ja tärkeimmät asiat mahdollisimman monelle lukijalle. Haluan kuitenkin, että oppaasta on hyötyä ja mahdollisesti tukea mahdollisimman monelle. Minun täytyi miettiä myös tarkasti, että miten muotoilen ja esitän asiat sopivalla tavalla. En halua loukata ketään, vaan tarkoitukseni oli koota hyödyllinen opas faktatiedosta. Minun tuli myös olla lähdekriittinen ja pitää huoli siitä, että lähteet ovat luotettavia. Niiden tuli olla ajankohtaisia ja asiallisia, sekä ennen kaikkea sisällöltään tarkoituksenmukaisia ja hyödyllisiä.

Lomaketta laatiessa kysymykset tulee suunnitella huolellisesti sekä pohtia sitä, miten aineisto käsitellään (Heikkilä 2008, 47). Arviointilomaketta laatiessa tarkoituksena oli valita lomakkeeseen kysymyksiä, joiden avulla saisin tietää mahdollisimman paljon työntekijöiden ajatuksia oppaasta. Siksi päädyin avoimiin

kysymyksiin ja kysymyksiin, jotka ovat avoimen ja strukturoidun kysymyksen välimaastossa. Lomakkeessa oli yhteensä viisi kysymystä, ja minulle palautui seitsemän täytettyä lomaketta. Käsittelin aineiston heti sen saatua. Kirjoitin vastaukset puhtaaksi, ja kirjoitin jokaisen vastauksen juuri sellaisena kun se oli lomakkeeseen kirjoitettu. Tässä raportissa kerron selkeästi vastauksista, ja käytin myös muutamia vastauksia havainnollistamaan lomakkeista saatua tietoa.

11.3 Ammatillinen kasvu ja kehitys

Opinnäytetyöprosessi oli todella antoisa ja kokonaisvaltainen. Opin sen aikana paljon uutta niin opinnäytetyön raportin kirjoittamisesta, työskentelyn aikataulutamisesta kuin yhteistyön tekemisestä toimeksiantajan kanssa. Myös toiminnallisen opinnäytetyön raportin ja tuotoksen tekeminen olivat uudenlaista oppimista. Prosessin aikana koen kasvaneeni paljon sosiaalialan ammattilaisena, ja saaneeni uudenlaisia valmiuksia ja taitoja työelämää varten.

Opin opinnäytetyöprosessin aikana luottamaan omaan itseeni, taitoihini ja päätöksentekokykyyni aivan uudella tavalla. Sain paljon varmuutta ja luottamusta omiin taitoihini ja tapoihini työskennellä. Opin työskentelemään itsenäisesti, vaikka sainkin aina tarvittaessa tukea työskentelyyni niin toimeksiantajan kuin koulun puolelta.

Koko opinnäytetyöprosessin ajan on hyvä pitää mielessä työn tavoitteet ja tarkoitus, tietoperusta sekä käytetyt menetelmät (Vilkkä & Airaksinen 2003, 68). Tavoitteeni ohjasivat työskentelyäni koko prosessin ajan. Tietoperusta ja käytetyt menetelmät olivat keskeisessä roolissa. Minulle oli uutta työskennellä näin pitkäkestoisen prosessin parissa. Näin jälkikäteen ajateltuna oli hyvä, että opinnäytetyön tekeminen jakautui kahteen ajanjaksoon, joiden aikana työskentelin tiiviisti. Sain keskittyä prosessiin tietyn ajanjakson ajan, ja huomasin sellaisen työskentelyn sopivan minulle. Opin prosessityöskentelystä sen, että on tärkeää olla kärsivällinen ja suunnitelmallinen. Aikataulujen tai suunnitelmien muuttumiseen tulee sopeutua. Muutoksista huolimatta tulee jatkaa työskentelyä, ja pitää työn tarkoitus ja tavoitteet mielessä.

Toiminnallista opinnäytetyötä tehdessä kerätään ja käsitellään aineistoa, ja lopulta hiotaan ja viimeistellään tekstiä kokonaisuudessaan (Vilkka & Airaksinen 2003, 68). Toiminnallisen opinnäytetyön prosessi oli mielenkiintoinen ja opettavainen. Aineiston kerääminen ja käsitteleminen oli tärkeä vaihe prosessissani. Itse raportin kirjoittamista tapahtui prosessin joka vaiheessa. Etenkin tekstin viimeistelyvaiheessa oli tärkeää pyytää muita lukemaan raporttia ja kertomaan mielipiteitään siitä. He saattoivat huomata virheitä tai asioita, joihin ei itse enää kiinnittänyt huomiota.

11.4 Jatkotutkimusideoita

Jatkossa voisi kehittää oppaan, jossa olisi teorian tiedon sijaan käytännön vinkkejä päiväkodin arkeen, ja esimerkiksi harjoituksia aiheeseen liittyen. Arviointilomakkeiden vastauksissa kävi ilmi toive oppaasta, joka sisältäisi jotain konkreettista. Oppaassa voisi esimerkiksi olla esimerkkitilanteita, sekä pohdinta- ja keskustelutehtäviä varhaiskasvattajille. Tällaista opasta voisi käyttää yhdessä koamani, teorian tietoa sisältävän oppaan kanssa. Ensin luettuaan teorian tietoa aiheesta varhaiskasvattaja voisi tutustua aiheeseen liittyviin harjoituksiin ja vinkkeihin.

Toimeksiantajapäiväkodin johtajan ideana oli tarjota opasta sukupuolesta ja sen moninaisuudesta luettavaksi myös aiheesta kiinnostuneille vanhemmille. Se sopisi hyvin myös vanhempien luettavaksi, mutta oppaan sisältö on kuitenkin suunnattu ennen kaikkea varhaiskasvattajille. Jatkossa voisikin suunnitella oppaan, joka olisi suunnattu nimenomaan lasten vanhemmille ja huoltajille. Sisällön tulisi siis olla hieman erilaista, kuin varhaiskasvattajille suunnatussa oppaassa. Vanhemmille ja huoltajille suunnatussa oppaassa voisi myös esimerkiksi olla sekä teorian tietoa että käytännön harjoituksia ja vinkkejä.

Jos aihetta haluaisi lähestyä tutkimuksellisesti, voisi tutkia esimerkiksi varhaiskasvattajien kokemuksia ja ajatuksia liittyen sukupuoleen varhaiskasvatuksessa ja sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen. Tutkimuksessa voitaisiin myös esimer-

kiksi tutkia, että miten nämä varhaiskasvattajat kokevat osaavansa tukea lasten sukupuoli-identiteetin kehittymistä. Sukupuoli ja sen moninaisuus ovat tärkeitä aiheita sekä yksilötasolla että varhaiskasvatuksen näkökulmasta. Siksi olisikin toivottavaa, että tätä myös yhteiskunnallisesti tärkeää aihetta tutkittaisiin enemmän, ja siitä puhuttaisiin avoimemmin.

Lähteet

- Aina, O & Cameron, P. 2011. Why Does Gender Matter? Counteracting Stereotypes with Young Children. *Dimensions of Early Childhood*. 39 (3), 11–20.
- Alasuutari, M. 2016. Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa Husso, M & Heiskala, R. (toim.) *Sukupuolikysymys*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 122–141.
- Edu.fi. 2015. Sukupuolten välinen tasa-arvo Suomessa. Opetushallitus. Opettajan verkkopalvelu.
http://www.edu.fi/yleissivistava_koulutus/aihekokonaisuudet/osallistuva_kansalaisuus_ja_yrittajyys/aktiivinen_kansalaisuus/kuukausiteemat/maaliskuu_tasa-arvo/sukupuolten_valinen_tasa-arvo_suomessa. 30.9.2016.
- Eskola, J & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino.
- Heikkilä, T. 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huuska, M. 2012. Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. (toim.) *Saanko olla totta Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 222–259.
- Huuska, M & Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) *Villit ja kiltit Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille*. Juva: PS-kustannus. 31–53.
- Jääskeläinen, L, Hautakorpi, J., Onwen-Huma, H., Niittymäki, H., Pirttijärvi, A., Lempinen, M. & Kajander, V. 2015. Tasa-arvotyö on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Opetushallitus. Oppaat ja käsikirjat 2015:5.
http://www.ooph.fi/download/173318_tasa_arvotyö_on_taitolaji.pdf. 18.10.2016.
- Kalland, M. 2008. Miksi tasa-arvo on tärkeää? Teoksessa Mickwitz, M., Von Essen, A. & Nordgren, E. (toim.) *Roolien murtaajat Tasa-arvokeskustelua 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 194–199.
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.
- Mäkinen, M. 2016. Minä olen ja kuulun! Lapsen identiteetin tukeminen. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Juva: PS-kustannus. 97–110.
- Nissinen, J. 2011. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J & Hentilä, J. (toim.) *Saanko olla totta Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 11–34.
- Opetushallitus 2016a. VASU2017 – varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden uudistaminen.
http://www.ooph.fi/saadokset_ja_ohjeet/opetussuunnitelmien_ja_tutkin-tojen_perusteet/varhaiskasvatus. 10.10.2016.

- Opetushallitus 2016b. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 -luonnos. http://www.oph.fi/download/177856_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016_LUONNOS.pdf. 10.10.2016.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. 22.9.2016.
- Stakes 2005. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77129/Varhaiskasvatussuunnitelmanperusteet.pdf>. 10.10.2016.
- Summanen, S. 2015. ”Maailma muuttuu, niin mekin muututaan”: sukupuolisen-sitiivisyys Kouvolan varhaiskasvatuyksikössä. Opinnäytetyö. Sosi-aalialan koulutusohjelma. Laurea-ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/95561/Siiri_Summanen.pdf?sequence=1 24.4.2016.
- Tasa-arvovaltuutettu. 2016. Sukupuolen moninaisuus. <https://www.tasa-arvo.fi/sukupuolen-moninaisuus>. 30.9.2016.
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. 2016. Käsitepankki. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kasitepankki/>. 7.9.2016.
- Varhaiskasvatustutkimuslaki 580/2015.
- Vienola, V. 2016. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 164–180.
- Vilka, H & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Tammi.
- Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. (toim.) Villit ja kiltit Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Juva: PS-kustannus. 15–29.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2016. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 276–286.
- Äijälä, M. 2005. TIETOISESTI JA TIEDOSTAMATTA. Miten luokanopettaja näkee vaikuttavansa lasten sukupuolirooleihin. Jyväskylän yliopisto. Pro gradu -tutkielma. https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/10209/URN_NBN_fi_jyu-200552.pdf?sequence=1. 24.4.2016.

Sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus

Opas varhaiskasvattajille

Sukupuoli on jokaisella ihmisellä oleva ominaisuus, ja meillä jokaisella on kokemus omasta sukupuolestamme. Sukupuoli vaikuttaa meidän elämäämme jokaisessa arkipäivässä, ja sukupuoleen liittyy paljon ennakkoluuloja ja odotuksia. Tässä oppaassa käsitellään sukupuolta ja sen moninaisuutta, sekä niihin liittyviä ilmiöitä. Opas on suunnattu varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Sukupuoli, ja siihen liittyvät roolit ja ajatukset näkyvät vahvasti jo lasten elämässä. Aikuisen esimerkillä, kuten tavalla puhua ja toimia, voi olla suuri merkitys. Oppaan lopussa on lista teoksista, joissa aihetta käsitellään laajemmin.

Oppaan sisältö

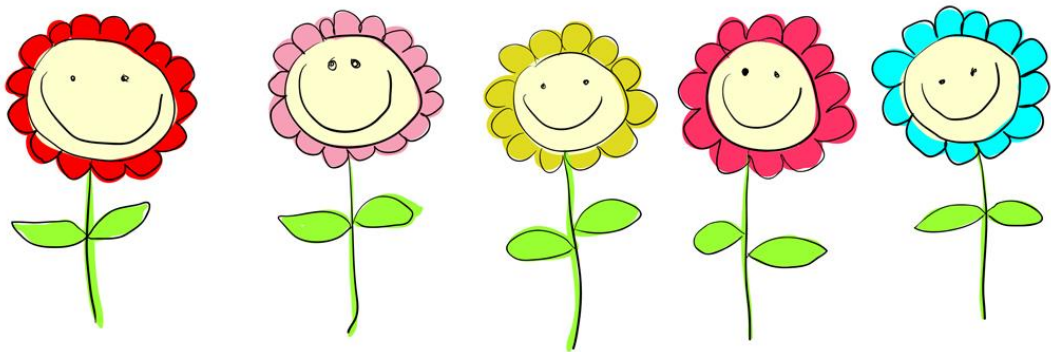
Sukupuoli

Sukupuolen muotoutuminen ja kokemus sukupuolesta

Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys

Sukupuoli varhaiskasvatuksessa

Tämän oppaan on koonnut osana opinnäytetyötään Karelia-ammattikorkeakoulun sosionomiopiskelija Nanne Räsänen.

Sukupuoli

Yleisesti, etenkin länsimaissa, ihmiset jaetaan kahteen sukupuoliluokkaan: nainen/tyttö, ja mies/poika. *Sukupuoli kuitenkin on hyvin monimuotoinen käsite, ja vain harva ihminen edustaa kokonaisuudessaan vain yhtä, tiettyä sukupuolta.* Sukupuoli ei ole vain biologinen ominaisuus, sen lisäksi se on sosiaalinen, psyykinen, aistinen, ja myös juridinen kokemus. Sukupuoli on yksi ensimmäisistä sosiaalisista käsitteistä, jonka me lapsena opimme. Se opitaan yksitasoisena käsitteenä, jonka mukaan ihminen voi edustaa vaan toista sukupuolta. *Sukupuolen kautta rakennetaan monia sosiaalisia käytäntöjä sekä olettamuksia.* Ihmisten jakaminen kahteen luokkaan sukupuolen mukaan näkyikin voimakkaasti yhteiskunnassamme.

Sukupuolen muotoutuminen ja kokemus sukupuolesta

Sukupuoli koetaan monesti etenkin biologisesta näkökulmasta. *Biologinen sukupuoli voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: geneettinen, anatominen ja hormonaalinen sukupuoli.* Geneettinen sukupuoli saa alkunsa sukusoluista, näitä ovat siittiöt ja munasolut. Lapsen geneettinen sukupuoli määritellään syntymähetkellä. Anatomiseen sukupuoleen taas kuuluvat ulkoiset ja sisäiset sukupuolen rakenteelliset ominaisuudet. Sukupuoli on myös hormonaalinen, sillä hormonien määrän suhde kehossa vaikuttaa ihmisen biologisen sukupuolen määrittymiseen.

Sosiaalinen sukupuoli tarkoittaa sukupuolen persoonallisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja kokemuksellisia ominaisuuksia. Sukupuoli voidaan määritellä myös koetun sukupuolen mukaisesti, silloin keskeistä on se, että millaisen sukupuoli-identiteetin yksilö on itselleen omaksunut. Sukupuoli-identiteettiä

voivat ohjata ja määrittää esimerkiksi tiedostettu kokemus omasta sukupuolesta, tai syntymässä mukana tulleet biologiset ominaisuudet.

Lapsi alkaa tuntea itse olevansa sukupuoleltaan tyttö tai poika noin 1,5-3 vuoden ikäisenä. Samalla hän alkaa tunnistaa muut ihmiset sukupuoleltaan naisiksi tai miehiksi. Lapsuuden aikana sekä rakennetaan käsitystä omasta itsestä sukupuolisena toimijana, että opetellaan oman kulttuurin käsityksiä sukupuoleen liittyen.

Ihmisen kokemus omasta sukupuolestaan voi vaihdella tai muuttua erilaisissa vaiheissa elämää. *Koettu sukupuoli on henkilökohtainen kokemus siitä, kekeko yksilö olevansa tyttö, poika, nainen, mies vai määrittelemätön sukupuoleltaan.* Sukupuoli on laaja kokonaisuus ominaisuuksia, jotka mielletään naisellisiksi eli feminiinisiksi tai miehekkäiksi eli maskuliinisiksi. *Jokainen ihminen on pätevin asiantuntija mitä tulee hänen omaan sukupuoleensa, ja muiden tulisi aina ymmärtää ja kunnioittaa jokaisen yksilöllistä kokemusta sukupuolestaan.*

Sukupuolen moninaisuus

Sukupuoli siis jaetaan yleisesti kahteen vaihtoehtoon: mies-poika tai nainentyttö. *On kuitenkin mahdollista nähdä sukupuoli eräänlaisena janana, jonka toisessa päässä on vahva maskuliinisuus ja toisessa vahva feminiinisyys.* Jokaisella yksilöllä tulisi olla oikeus asettaa itsensä sopivaan asemaan tällä janalla, onpahan hänet määritelty syntymässä naiseksi tai mieheksi. Yksilöllä on myös oikeus vaihtaa paikkaansa tällä janalla niin itse halutessaan.

Intersukupuolisella ihmisellä on todettu syntymän jälkeen vaihtelua anatomisen, geneettisen ja hormonaalisen sukupuolen välillä. Intersukupuolisuus ei välttämättä ole syntymähetkellä ilmeistä, vaan voi tulla esiin myöhemmin, esimerkiksi murrosiässä. Intersukupuolisuus voi ilmetä monin tavoin, intersukupuolisella ihmisellä voi olla anatomisesti ajateltuna molempien sukupuolien sisäisiä ja ulkoisia piirteitä vartalossaan. Suomessa syntyy noin 10–20 intersukupuolista lasta vuodessa.

Kun lapsi tai nuori kokee, että hänelle syntymässä määritelty sukupuoli tuntuu vääraltä ja epäsovivalta, puhutaan sukupuoliristiriidasta. Kokemus on usein voimakas, ja oma keho voi esimerkiksi aiheuttaa inhon tunteita. Sosiaaliset tilanteet, joissa tulee kohdatuksi toisin kuin itse kokee sukupuolensa, voivat olla haastavia. *Transsukupuolisuus nähdään sukupuoliristiriidan äärimuotona.* Transsukupuolinen henkilö ei koe omakseen sitä sukupuolta, johon hänet on määritelty ja kasvatettu. Yleensä transsukupuoliset ihmiset vertailevat koko elämänsä ajan omaa sukupuolen kokemustaan läheistensä kokemuksiin, sekä yhteiskunnan ja kulttuurin asettamiin käsityksiin ja suoranaisiin odotuksiin. Monet myös pyrkivät salaamaan omaa erilaisuuden kokemustaan, koska he kokevat suurta

ristiriitaa oman sukupuolisen kokemuksensa ja maailman käsityksen ja odotusten välillä.

Sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys

Käsitteet sukupuolineutraalius ja sukupuolisensitiivisyys sekoitetaan monesti keskenään, tai niiden ajatellaan tarkoittavan samaa asiaa. Käsite sukupuolineutraalius tarkoittaa sitä, että sukupuoli pyritään jättämään huomiotta. Sukupuolineutraalius ei välttämättä itsessään takaa tasa-arvoa kasvatuksessa. Sen kautta sukupuolittuneet ajatusmallit ja käytänteet voivat jäädä huomaamatta. *Sukupuolineutraalius johtaa helposti ryhmän tasapäistämiseen, vaikka sillä tavoitellaankin tasa-arvoa.* Ajatellaan, että samojen vaihtoehtojen tarjoaminen jokaiselle tuo tasa-arvoa, ja samalla jätetään huomiotta sukupuolen eri merkitykset. Käsitteestä sukupuolineutraalius voi tulla mieleen sukupuolen ilmaisun neutraaliksi tekeminen, tai mielikuva sukupuolettomuudesta. Sukupuolineutraalina kasvatuksena voidaan nähdä esimerkiksi se, että lasten leikkimäisestä poistetaan kaikki lelut ja muut leikkivälineet, joita pidetään sukupuolistereotyyppisinä.

*Sukupuolisensitiivisyys on kykyä nähdä sukupuoli pelkän biologisen sukupuolen lisäksi myös sosiaalisena ja kulttuurisena sukupuolena. Se on myös taito nähdä omia sekä toisten kasvattajien sukupuolittuneita ajatusmalleja ja tapoja toimia. Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan arkisessa toiminnassa ja puhetavoissa sukupuoleen liitettyjen oletusten ja ennakkoluulojen tunnistamista. **Sukupuolisensitiivinen kasvattaja ymmärtää, että sukupuoli voi olla muuttuva asia. Hän ymmärtää myös, miten stereotyyppiset sukupuolikäsitykset voivat vaikuttaa niin yksilö- kuin yhteisötasolla.** Sukupuolisensitiivinen kasvattaja on sisäistänyt, että lapsi on aina enemmän kuin hänen määritelty sukupuolensa. Sukupuolisensitiivinen kasvattaja kyseenalaistaa yleistyksiä, kuten ”kaikki tytöt pitävät prinsessaleikeistä” tai ”kaikki pojat pitävät autoleikeistä”. **Sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta voidaan myös käyttää termiä tasa-arvokasvatus.***

Sukupuoli varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslaissa mainitaan, että varhaiskasvatuksen tulee edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa, ja lasta tulee opastaa toisten ihmisten kunnioittamiseen. Sukupuoleen liittyvät käsitykset ja mielikuvat luodaan jo varhaislapsuudessa, esimerkiksi kotona ja päiväkodissa. *Oletukset tytöistä ja pojista tietynlaisina toimijoina elävät arjen tilanteissa.* Kun lapsia asetetaan erilaisiin järjestyksiin, on sukupuoli yksi selkeä luokittelun peruste. Kullekin kulttuurille ominaiset stereotyyppiset ajattelumallit sukupuolesta alkavat ilmentyä lapsen syntymästä asti, ja jatkuvat monesti läpi eliniän. Päiväkodissa työskentelevien kasvattajien olisi hyvä pohtia omaa toimintaansa, kun he kohtaavat tyttöjä ja poikia. *Millaisen tilan kasvattaja osaa antaa eri sukupuolien toiminnalle, ja ohjaavatko stereotyyppiset, sukupuoliset oletukset toimintaa?*

Sukupuolittuneet tavat toimia opitaan lapsesta asti havainnoimalla muiden toimintaa sekä ympäröivää yhteiskuntaa. *Monesti ympäristöstä tuleva lähes huomaamaton ja usein tiedostamaton ohjaaminen on sukupuoleen kasvatamista.* Vuorovaikutussuhteissa meidät ihmiset määrittävät sukupuolen mukaan usein jo syntymästä lähtien ja turvaudutaan tietynlaisiin luokitteluihin. Näitä luokitteluja voivat olla esimerkiksi äänekkäät ja vilkkaat pojat, sekä rauhalliset ja kiltit tytöt.

Tyttömäisyyden ja poikamaisuuden rakentuminen lähtee siitä, että tytöille ja pojille annetaan erilaiset mallit ja tavat toimia sekä liikkua. *Kasvattajien tulisi-kin huomioida ja pohtia, että millaisia sukupuolisia malleja ja sukupuolittuneita käsityksiä he esimerkillään ja puheillaan näyttävät lapsille.* Tärkeää on myös pohtia, että osaako kasvattajana hyväksyä erilaisuutta. Sukupuoleen liittyy usein kategorisointia ja vastakkainasettelua, jolloin

sukupuolista puhutaan yleistämällä. Kasvattajan tulisi sisäistää, että jokainen lapsi on erilainen, ja samoin jokaisen kokemus sukupuolesta on erilainen.

Lasten elämään liittyy paljon asioita, jotka määräytyvät sukupuolen mukaan. Tällöin moninaisuus ja eroavaisuudet eivät näy selkeästi jokapäiväisessä elämässä. Monesti lapset rikkovat aikuisten asettamia, sukupuolistavia käytäntöjä. *Lelut, leikit ja vaatteet ovat sukupuolettomia.* Usein länsimaisessa kulttuurissa kuitenkin on tarve luokitella asioita kahtiajakoisesti, kuten jako sukupuolisesti tytöksi ja pojaksi.

Varhaiskasvattajat miettivät keinoja, joiden avulla tuetaan poikia ja tyttöjä hyväksymään toisensa. Aihe liittyy paitsi tasa-arvoisuuteen, myös erilaisuuden hyväksymiseen ja toisten kunnioittamiseen. Kenties haastavinta kasvattajalle voi olla, jos lasten mielestä joku tyttö käyttäytyy poikamaisesti, ja päinvastoin. *Kasvattajat yrittävät korostaa, että lapset voivat leikkiä samoja leikkejä ja*

tehdä samoja asioita sukupuolesta riippumatta. Vaikka ajatellaan, ettei ole tarvetta erotella tyttöjen ja poikien leikkejä, sukupuoliset stereotyyppiat elävät voimakkaina.

Sukupuoli ja siihen liittyvät oletukset muodostavat monella tapaa kehystä lapsen jokapäiväiseen elämään. Mitä nuorempi lapsi on, sitä vahvempi asema aikuisella on asian suhteen. Voidaan ajatella, että aikuiset säätelevät ihmissuhteiden tapoja, jotka mahdollistavat lapsen oman, erillisen persoonan sekä sukupuoli-identiteetin. *Varhaiskasvatus voi tuottaa vahvoja rajouksia tyttöjen ja poikien toiminnan moninaisuudelle, ja heidän identiteettinsä muodostumiselle.* Tämä on mahdollista niin kauan, kun sukupuolten välistä jakoa ja erilaisuutta pidetään ”luonnollisena”.

Lisätietoa

Ylitapio-Mäntylä Outi (toim.): Villit ja kiltit Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille

Vilkkä Hanna: Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen

Tuovinen Liisa, Olli Ståhlström, Jussi Nissinen ja Jorma Hentilä (toim.): Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus

Marita Husso ja Risto Heiskala (toim.): Sukupuolikysymys

Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen (toim.): Käsikirja sukupuoleen

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista:
<http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2014/03/Tasa-arvoisen-kasvattajan-muistilista.pdf>

Tripodi Vera: Sukupuolen filosofia

Lähteet

- Alasuutari, M. 2016. Tytön ja pojan varhaiskasvatus. Teoksessa Husso, M & Heiskala, R. (Toim.) Sukupuolikysymys. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 122-141.
- Huuska, M. 2012. Sukupuolen monimuotoisuuden ammatillinen kohtaaminen. Teoksessa Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. (Toim.) Saanko olla totta Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 222-259.
- Nissinen, J. 2011. Luottamuksen rakentuminen moninaisuutta kunnioittaen. Teoksessa Tuovinen L, Stålström O, Nissinen J & Hentilä J. (Toim.) Saanko olla totta Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus.
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Käsitepankki. 2016. <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/kasitepankki/>. 7.9.2016.
- Varhaiskasvatuslaki 580/2015
- Vienola, V. 2016. Varhaisvuosien eettinen kasvatus. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (Toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 3. päivitetty painos. Juva: PS-kustannus. 164-180.
- Vilkkä, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Juva: PS-kustannus.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä O. (Toim.) Villit ja kiltit Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä. PS-kustannus. 15-29.
- Ylitapio-Mäntylä, O. 2016. Kasvatuksen sukupuolistavia käytäntöjä päiväkodissa. Teoksessa Hujala, E & Turja, L. (Toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Juva: PS-kustannus. 276-286.

Oppaan kuvitus on tehty Word 2016 -ohjelmalla.

Arviointikysely Sukupuoli ja sukupuolen moninaisuus-oppaasta

Täyttäisittekö ystävällisesti tämän arviointilomakkeen luettuanne oppaan. Näin saan tietää työntekijöiden eli oppaan kohderyhmän näkökulmasta ajatuksia ja mielipiteitä oppaasta. Antamanne arvioinnin perusteella minun on myös vielä mahdollista tehdä pieniä muutoksia oppaaseen. Vastaaminen tapahtuu nimettömästi. Vastaamalla lomakkeeseen suostut siihen, että vastauksia voidaan käyttää hyödyksi opinnäytetyössäni sekä oppaassa.

Kiitos vastauksestasi!

Sosionomiopiskelija Nanne Räsänen

Houkutteleeko oppaan ulkomuoto tutustumaan siihen paremmin?

Kyllä, miksi?   Ei, miksi?

Koetko oppaan sisällöltään hyödylliseksi varhaiskasvatuksen ammattilaisena?

Kyllä, miksi?   En, miksi?

Koetko aiheen tärkeäksi varhaiskasvatuksen näkökulmasta?

Kyllä, miksi?   En, miksi?

Jääkö oppaasta puuttumaan mielestäsi jotain olennaista?

Kyllä, mitä?   Ei

Vapaa sana

Toimeksiantaja	
Organisaation nimi:	Linnunlahden päiväkoti/Joensuun kaupunki
Toimeksiantajan edustaja:	Tiina Tiilikainen
Osoite:	Heinäpurontie 66 80110 Joensuu
Puhelinnumero:	050 390 4069
Sähköposti:	tiina.tiilikainen@jns.fi

Opiskelijan/opiskelijoiden tiedot	
Koulutusohjelma:	Sosiaalialan koulutusohjelma
Opiskelijanumero(t) ja nimi(et):	1300711 Nanne Räsänen
Puhelinnumero:	
Sähköposti:	nanne.rasanen@edu.karelia.fi

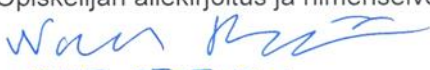

Toimeksiannon kuvaus	
Aihe	Opas sukupuolesta ja sen moninaisuudesta Linnunlahden päiväkodille
Toteutusmuoto	Toiminnallinen opinnäytetyö
Aikataulu	Kesäkuu 2016 – marraskuu 2016
Kustannusarvio ja kustannusvastuu	Ei kustannuksia.

Toimeksiantajan sitoumukset	
Toimeksiantaja sitoutuu antamaan tukensa työn tekemiselle.	

Opiskelijan sitoumukset	
Opiskelija sitoutuu pysymään aikataulussa, tekemään yhteistyötä toimeksiantajan kanssa, hakemaan mahdolliset tarvittavat tutkimusluvut ja tekemään työn opinnäytetyön ohjeiden ja eettisten periaatteiden mukaisesti.	

Opinnäytetyön ohjaus Karelia-amk:ssa	
Ohjaaja(t):	Heli Makkonen, 050 568 6378, heli.makkonen@karelia.fi Miia Pasanen, 050 441 2861, miia.pasanen@karelia.fi

Opinnäytetyön julkisuus	
Opinnäytetyö on julkinen asiakirja ja se voidaan julkaista Theseus-verkkokirjastossa.	

Allekirjoitukset	
Päiväys 18.5.2016	Opiskelijan allekirjoitus ja nimenselvennys NANNE RÄSÄNEN
Päiväys 18.5.2016	Toimeksiantajan edustajan allekirjoitus ja nimenselvennys TIINA TIILIKAINEN
Päiväys 23.5.2016	Opinnäytetyön ohjaajan allekirjoitus ja nimenselvennys MIIA PASANEN

Ennen tutkimusluvan hakemista tutustu mm. seuraaviin tietosuojaavaltuutetun toimiston ohjeisiin:

- Rekisteritutkimuksen tietosuojaopas tutkijoille ja tietopyyntöjä käsitteleville rekisterinpitäjille <http://www.tietosuoja.fi/42551.htm>

- Tietosuoja ja tieteellinen tutkimus henkilötietolain kannalta <http://www.tietosuoja.fi/3147.htm>

Hakijan tiedot	Nimi <u>Nanne Räsänen</u>	
	Osoite <u>[redacted]</u> 10	Puhelin <u>[redacted]</u>
	Sähköpostiosoite <u>nanne.rasanen@edu.karelia.fi</u>	☒ Päätöksen voi antaa tiedoksi sähköisesti (päätokesta ei lähetetä paperikopiota hakijalle)
	Tutkimuslaitos/oppilaitos: <u>Karelia-ammattikorkea koulu</u> Koulutusohjelma: <u>Sosiaalialan koulutusohjelma</u>	
Tutkimus	Tutkimuksen nimi <u>Opas sukupuolesta ja sen merkityksestä Linnunlahden päiväkodille</u>	
	Tutkimuksen taso: Väitöskirja ☐ Lisensiaattityö ☐ Pro gradu ☐ Ammatillinen opinnäytetyö ☒ Muu, mikä? ☐	
	Lyhyt kuvaus tutkimuksesta ja sen tavoitteista: <u>Oppaan ensimmäisestä versiosta pyydetään työntekijöiden arviointia kyselylomakkeen avulla. Oppaan tavoitteena on mahdollistaa työntekijöille aiheeseen tutustuminen tiiviissä ja helppolukuisessa muodossa oppaan avulla.</u>	
	Tutkimustapa/-menetelmä: Kysely ☒ Haastattelu ☐ Asiakirja-/tilastoanalyysi ☐ Koeasetelma ☐ Havainnointi ☐ miten havainnoidaan Muu, mikä ☐	
	Tutkimuksen kohdeyksikkö/-yksiköt: <u>Linnunlahden päiväkodin työntekijät</u>	
	Tutkimuksen ohjaaja ja yhteystiedot (sähköposti/puhelin): <u>Miia Pasanen, miia.pasanen@karelia.fi, 050 441 2861</u>	
	Aineiston suunniteltu keruu-aika: <u>27.9 - 7.10.2016</u>	Tutkimuksen arvioitu valmistumisaika: <u>21.10.2016</u>
Allekirjoitus	Päiväys <u>20.9.2016</u>	Allekirjoitus <u>Wale [signature]</u>
Liitteet	<u>Arviointikyselylomake</u>	
Viraston merkintöjä	Hakemus saapunut pvm <u>26.9.2016</u> ☒ Myönnetään ☐ Hakemus hylätään seuraavin perustein Allekirjoitus <u>[signature]</u> <u>TINA TILIKAINEN</u> <small>Päätös ei anna oikeutta saada tietoja Joensuun kaupungin asiakirja- ja rekisteriaineistosta. Tämä päätös ei edellytä Joensuun varhaiskasvatus- ja koulutuskeskusta osallistumaan tutkimuksen kustannuksiin</small>	